MONUMENTENBUREAU

CAS FLORIA CAS DECORA

De herkomst en betekenis van de versierde Kunukuhuizen in Aruba

Romy van Voren

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in de vorm van een stage bij het Monumentenbureau op Aruba en in samenwerking met de Universiteit Utrecht. Met de bevindingen uit dit onderzoek kan een presentatie worden gemaakt over de 'cas floria', om op scholen in Aruba te gebruiken. Daarbij kunnen vondsten uit dit onderzoek openbaar worden gemaakt middels banners en pamfletten. Het Monumentenbureau is momenteel bezig om een project op te starten, om de namen van siermetselaars die de versieringen op de huizen aanbrachten mogelijk in de toekomst te vermelden op een centrale plek op het eiland. Speciale dank gaat uit naar mevrouw Ethline Godoy-Dekker, die mij in contact bracht met het Monumentenbureau. Ook wil ik mevrouw Yvonne Webb-Kock bedanken, voor de kans die ze mij gaf om op dit mooie eiland stage te kunnen lopen en voor al haar hulp tijdens mijn stage. Eveneens wil ik de mensen bedanken met wie ik een interview heb afgenomen. De heren Ito Tromp, Harold Kelly, Luc Alofs en de dames Yvonne Webb-Kock, Olinda Rasmijn en Noris van Lis – Donata. Hierbij speciale dank aan Harold Kelly, die mij verschillende keren meenam om de grotschilderingen te bekijken. De organisaties en medewerkers die mij hielpen in mijn zoektocht naar informatie ben ik ook dankbaar. Speciale dank bij het Departemento Arubiana aan Des Croes, Peter Scholing en Randy Hoek; bij Archivo Nacional Aruba aan Nelson Tiel, Gisela Geerman en Randolf Laclé; Bij het Departement Cultuur Aruba aan Stanley Dabian. Mijn dank gaat ook uit naar de bewoners en eigenaren van de woningen, waarmee ik korte interviews had over hun huis. Daarbij wil ik graag mijn collega's op het Monumentenbureau bedanken voor alle hulp en steun die ze mij gaven tijdens mijn verblijf op Aruba en mijn stage. Ten slotte wil ik mijn stagebegeleider in Nederland, Rachel Gillett, bedanken voor het support op afstand.

Romy van Voren, 23-11-2017

Inhoudsopgave

Inleiding

Op het eiland Aruba in de Caribische zee bestaan een groot aantal huizen met rijke versieringen op de friezen en de gevellijsten. Deze huizen worden in het Papiaments 'Cas floria' of 'Cas decora' genoemd. De decoraties komen voornamelijk voor op traditionele Arubaanse Kunukuhuizen op het platteland van het eiland. Middels pleisterlagen werden de decoraties aangebracht. Door middel van zinken of kartonnen mallen werden figuratieve uitsparingen gemaakt, in de vorm van symbolen.[1] Vandaag de dag bestaan er nog veel vraagtekens over de betekenis en herkomst van de symbolen. Meerdere interpretaties hierover zijn verschenen in literaire werken, die men in de Biblioteca Nacional Aruba kan vinden. In dit onderzoek zal de vraag naar de betekenis achter de symbolen en de herkomst ervan centraal staan. De vier bestaande interpretaties hierover, die naar voren kwamen in het interview met mevrouw Yvonne Webb-Kock - directeur van het Monumentenbureau - zullen worden getoetst, waarna in de conclusie een eigen interpretatie zal worden gegeven. Allereerst is het belangrijk om te weten welke interpretaties er inmiddels bestaan.

Afb.1: Sabana Basora 17

Ten eerste geloven velen dat de symbolen afkomstig zijn van de Indianen op Aruba. Omstreeks 2000 voor Christus kwamen de eerste Indianen op het eiland vanuit het vasteland van Latijns-Amerika. Deze Indianen lieten op Aruba een uitgebreide verzameling aan grotschilderingen achter.[2] In het eerste hoofdstuk zullen de Indianen uitvoerig worden besproken.

Ten tweede bestaat er de mogelijkheid dat ieder symbool werd aangebracht bij de geboorte van een kind. De traditie op Aruba was dat wanneer een man wilde trouwen, hij eerst een huis moest bouwen voor hem en zijn vrouw en hun toekomstige kinderen. Wanneer een man niet in staat was om een huis te bouwen en te kunnen voorzien in de behoeften van zijn nieuwe vrouw, kon hij niet in

[1] Departemento Arubiana, Biblioteca Nacional Aruba, 'Cas Floria' (2004) pagina's 1 - 6, aldaar p. 5.
[2] Olga van der Klooster en Michel Bakker, *Bouwen op de wind, architectuur en cultuur van Aruba* (Bloemendaal 2007), p. 298.

het huwelijk treden. Er waren verschillende tradities verbonden aan het bouwproces en de bewoning van het nieuwe huis. Men plaatste bijvoorbeeld muntstukken onder de fundering in de hoeken van het huis, om financieel geluk te brengen.[3] Men geloofde daarom, dat zodra er een kind werd geboren, de vader een symbool moest aanbrengen in het pleisterwerk van de gevellijsten van zijn huis. Hoe plausibel deze stelling is, zullen we zien in hoofdstuk 2.

Een derde reden voor het aanbrengen van symbolen en decoraties op het Kunukuhuis is het bijgeloof dat alom aanwezig is in de Arubaanse cultuur. Men mag bijvoorbeeld niet met blote voeten door het huis lopen, omdat men gelooft dat kwade geesten zich via de voeten het lichaam kunnen binnendringen. De symbolen werden dientengevolge aangebracht om de kwade geesten te weren. Het ster of bloem-vormige symbool is het 'signo di proteha', het symbool van bescherming tegen het kwaad. Het is zeer waarschijnlijk dat om die reden het symbool van bescherming te vinden is op de meeste Cas floria in de bovenste hoeken van de gevellijsten.[4]

Ten vierde bestaat er nog de mogelijkheid dat de symbolen zijn aangebracht puur ter decoratie van het woonhuis, zonder enige betekenis. [5]

Tevens valt ook over de herkomst van de symbolen en de methode van het pleisteren te discussiëren. Vaak verbindt men de decoraties op de Cas floria met de HEX-symbolen die men ook op boerderijen in Pennsylvania aantreft. De Pennsylvania Dutch brachten deze met houtsnijwerk of verf aan op hun boerderijen om kwade geesten te weren of om hun gasten te verwelkomen. In die zin zou het idee achter de decoraties op de huizen afkomstig kunnen zijn uit het Rijnland in Duitsland.[6] Daarnaast gelooft men dat de Italiaanse Donata familie uit Livorno, die in de negentiende eeuw naar Aruba emigreerden om bij de olieraffinaderij of fosfaatmijn te werken, hun kennis en expertise over het pleisteren mee brachten vanuit Italië. Enkele Arubaanse siermetselaars zouden de techniek als leerlingen hebben overgenomen, waarna ze er hun eigen visie en fantasie op loslieten.[7] Een derde, minder grote theorie over de oorsprong van de Cas floria is dat enkele siermetselaars vanuit Curaçao naar Aruba kwamen om hier de techniek voort te zetten.[8] Het eigenaardige aan deze theorie is dat de ornamenten niet op Curaçao voorkomen.

Afb. 2: Pennsylvania Dutch HEX-symbolen, gewoonlijk geplaatst op de rode boerderijen die kenmerkend zijn voor het gebied

De auteur Ito Tromp was een van de eerste personen die een boek wijdde aan dit onderwerp,

[3] Idem, p. 293.
[4] Ito Tromp, *The decorated house in Aruba,* Department of Culture and Education Aruba (Oranjestad 1986), p. 2
[5] Ibidem.
[6] Don Yoder and Thomas E. Graves, *Hex signs: Pennsylvania Dutch Barn symbols and their meaning* (Mechanicsburg 2000), p. 3.
[7] O. van der Klooster en M. Bakkker, 'Bouwen op de wind', p. 298.
[8] I. Tromp, *The decorated house in Aruba*, p. 2.

genaamd 'The decorated house in Aruba'.[9] Naast het lezen van zijn boek en het zien van zijn aantekeningen in de Biblioteca Nacional Aruba heeft er een interview met meneer Tromp plaatsgevonden op 2 oktober 2017 op het kantoor van het Monumentenbureau, om zijn kennis en zijn mening over het onderwerp te bespreken. Eerder schreven onder andere Dr. Johan Hartog en Pastoor Nooyen enkele publicaties over het decoreren van Arubaanse huizen.[10] Een aantal jaren geleden brachten Olga van der Klooster en Michel Bakker hun boek 'Bouwen op de wind, architectuur en cultuur van Aruba' uit.[11] Ook hierin wordt een sectie besteed aan de Cas floria en worden beschrijvingen gegeven van enkele individuele Cas floria en hun betekenis voor de Arubaanse cultuur en architectuur.

Deze literaire werken converseren elk hun eigen begindatum voor de Cas floria. Dr. Johan Hartog spreekt over een datum zo vroeg als 1820. Ito Tromp denkt dat het decoreren van huizen begon rond 1880, met de siermetselaar Johannes (Janchi) Wolff, die het weer leerde van zijn grootvader.[12] Pastoor Nooijen beweert dat in 1920 het eerste gedecoreerde huis werd gebouwd, namelijk dat van Bernardo Eman Croes uit Pos Chiquito. Julian (Janchi) Christiaans en Gregorio (Goy) Semeleer waren daarmee de eerste siermetselaars.[13] Om deze reden kijken we voor nu naar een begindatum die ligt in de periode 1820 – 1920. Zodra er meer duidelijkheid bestaat over de herkomst van de symbolen, de techniek en over het jaartal waarin de materialen voor het eerst aanwezig waren op Aruba, kan er een meer nauwkeurige schatting worden gegeven van de begindatum.

Om antwoord te kunnen geven op de vraag wat de betekenis en herkomst van de symbolen op de Cas floria in Aruba is, zal bovengenoemde literatuur worden behandeld. Daarbij zullen enkele interviews verschillende inzichten geven over het onderwerp. Ook zijn organisaties als het Departemento Arubiana van de Biblioteca Nacional Aruba, het Archivo Nacional Aruba en Het Departement Cultuur Aruba behulpzaam geweest in het vinden van de benodigde informatie over de siermetselaars, de bewoners en de Cas floria in het algemeen. Ten slotte is er ook veel veldwerk gedaan tijdens de stageperiode. Veel van de Cas floria zijn bezocht om foto's en schetsen te maken en met de bewoners te praten. Dit werd gedaan met ondersteuning van het personeel van het Monumentenbureau. Daarnaast heeft een van de archeologen van Aruba, Harold Kelly, een rondleiding gegeven langs de grotschilderingen bij Ayo, Fontein, Manzania, Canashito en Guaridikiri. Ook heeft hij het aardewerk van Aruba laten zien in het Archeologisch museum. Op deze manier kon een accurate vergelijking van de indianentekens en de Cas floria worden gedaan.

Een onderzoek als deze is belangrijk voor de cultuur en geschiedenis van Aruba. Aangezien een groot aantal van de (oude) huizen op het eiland de decoraties hebben, is het van groot belang om te weten wat de symbolen betekenen. Voor de Arubaanse cultuur van vandaag kan het ook erg belangrijk zijn om te weten waar de symbolen vandaan kwamen en wat ze betekenen. Het kan bijdragen aan de 'Arubaanse nationaliteit', in een creoolse samenleving. Als land met een zelfstandige regering binnen het koninkrijk Nederland, kan het belangrijk zijn om de 'Arubaanse nationaliteit' te stimuleren. Een organisatie als het Monumentenbureau draagt bij aan de 'Arubaanse nationaliteit' met het beschermen van de monumenten die typisch zijn voor Aruba. De symbolen komen op geen enkel ander eiland voor in de Cariben, wat de symbolen zeer uniek en het beschermen waard maakt.

[9] I. Tromp, *The decorated house in Aruba*.
[10] Johan Hartog, *Aruba, zoals het was, zoals het werd: van de tijd der Indianen tot op heden* (Aruba 1953). Pastoor R.H. Nooyen, 'Millefiori di Aruba', in: *Aruba Nostra* (Aruba 1965).
[11] O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind*.
[12] I. Tromp, *The decorated house in Aruba*, p. 2.
[13] Idem*,* p.1.

1: Interpretaties

1.1: Indianentekens

4500 jaar geleden kwamen de eerste mensen op Aruba aan. Indianen van het vasteland van Venezuela of Colombia vestigden zich op het eiland. Met de komst van deze eerste bewoners begon de geschiedenis van Aruba met de preceramische periode, die overging in de ceramische periode wanneer men geleidelijk aan overging op een sedentaire levensstijl. De historische periode begon in 1493, toen de Spanjaarden op het eiland aankwamen.[14] De eerste bewoners vonden op Aruba een ecosysteem dat in veel aspecten gelijk was aan het ecosysteem op de plaats waar zij vandaan kwamen, wat het voor hen makkelijker maakte om zich aan te passen aan het landschap van Aruba. Ze werden traditioneel gecategoriseerd als jagers-verzamelaars, met een dieet dat vooral bestond uit marine voedsel en een klein deel uit klein wild, fruit en noten.[15]

Echter, recent archeologisch onderzoek, waarbij aardewerk en gereedschap werd gevonden, wijst uit dat de traditionele benaming van de eerste bewoners op Aruba herzien moet worden. Tandanalyses op de skeletten uit de begraafplaatsen in Malmok en Canashito, toonden een uitgebreider dieet. Er werden resten van maïs, casave en taro gevonden, wat aangeeft dat de vroege bewoners in Malmok en Canashito met succes planten konden introduceren en cultiveren in hun nieuwe omgeving.[16] Ook werd op verschillende begraafplaatsen en in verschillende shellmiddens[17], waaronder Malmok, aardewerk gevonden. De Indianen uit Zuid-Amerika namen hun kennis over het creëeren van aardewerk en gereedschappen mee van het vasteland naar Aruba. Hiermee moet ook de benaming van de periode veranderen van preceramische naar archaïsche periode. Het toont aan dat de vroege geschiedenis van Aruba dynamischer was dan men in eerste instantie dacht.[18]

In de ceramische periode ontstonden drie grote dorpen op Aruba, in Savaneta, Santa Cruz en Tanki Flip, en twee kleine dorpen, in Tanki leendert en Parkietenbos. Santa Cruz was de grootste vestingplaats en men zou kunnen zeggen dat Aruba vanuit die plek werd geregeerd.[19] Het aandeel van gedomesticeerde planten in het dieet van de Indianen uit de ceramische periode was hoogstwaarschijnlijk groter dan in de archaïsche periode. Daarbij werd de variatie in aardewerk en gereedschappen groter. Het fijnere aardewerk werd beschilderd en versierd met applicaties en dergelijke.[20] Vanaf de 'ontdekking' van Aruba in 1499 door de Spanjaarden en het begin van de historische periode werd Aruba veroverd en gekoloniseerd door Spanjaarden, Fransen, Britten en Nederlanders. In 1503 werden de eilanden Aruba, Curacao en Bonaire leeggehaald en alle Indianen werden naar Hispaniola[21] verscheept om in de mijnen te werken. Een aantal jaar later brachten ze een groep van 2000 Indianen naar Aruba en verspreidden deze over het eiland.[22] Met de

---

[14] P. Wagenaar Hummelinck, *De rotstekeningen van Aruba*, (1953), p. 19.
[15] Harold Kelly and Corinne L. Hofman, 'The archaic age of Aruba: new evidence on the first migrations into the island', (??), p. 1.
[16] Idem, p. 3.
[17] Shellmiddens zijn grondlagen die voornamelijk bestaan uit oceaanmateriaal zoals schelpen en koraal.
[18] H. Kelly and C. L. Hofman, 'The archaic age of Aruba, p. 12.
[19] Interview Harold Kelly, 15-09-2017, Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba.
[20] Idemdito.
[21] Vandaag de dag het eiland waarop de staten Haïti en Dominicaanse Republiek zijn gevestigd.
[22] Interview Harold Kelly, 15-09-2017, Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba.

Spanjaarden kwam ook een nieuwe vorm van 'beschaving' en het Christendom op Aruba. Vanaf deze ontwikkelingen kan men niet meer spreken van de indianen die de originele bevolking van Aruba vormden. Zij werden door de Europese veroveraars beïnvloed om hun cultuur en religie de rug toe te keren.

De indianen op Aruba produceerden een groot aantal grot- en muurschilderingen op verschillende delen van het eiland. Waarschijnlijk werden de grotschilderingen enkel aangebracht door hooggeplaatsten in de indianen samenleving, wat ze onrepresentatief maakt voor de gehele indianenbevolking. Om meer informatie te verkrijgen over de Indianengeschiedenis en de grotschilderingen heeft een interview plaatsgevonden met een van de archeologen op het eiland, de heer Harold Kelly. Zoals eerder al benoemd werd, heeft Kelly ook een rondleiding gegeven bij de grotschilderingen van Ayo, Arikok, Fontein, Guadirikiri en Canashito. Hij vertelde dat de schilderingen binnen de grotten aanwezig zijn op de plaatsen waar het daglicht kon komen. De praktische reden hiervoor is dat men op deze plekken ook daadwerkelijk kon zien, zonder hulp van fakkels. Men ging echter niet verder dan dat en ook s'avonds werden de grotten niet beschilderd. Het was voor de indianen gevaarlijk om dieper de grotten in te gaan, aangezien ze niet wisten wat ze daar te wachten stond. Ook s'avonds was het voor hen gevaarlijk om de grotten te betreden. De mogelijkheid om nooit meer naar buiten te komen weerhield hen daarvan. Op andere plaatsen in de Cariben, zoals in Cuba, zijn roetsporen op de plafonds van de grotten gevonden. Hieruit kan men concluderen dat de indianen hier wel grotten betraden met behulp van fakkels. De keerzijde daarvan is dat veel plafondschilderingen in Cuba verloren zijn gegaan, maar dat die in Aruba goed bewaard zijn gebleven.[23]

De grotschilderingen zijn wit en rood van kleur. In eerste instantie dacht men dat er gebruik werd gemaakt van zwart en bruin, maar wat uiteindelijk is gebleken, is dat het gaat om verweerde roodkleuren.[24] Wit en rood zijn op verschillende plaatsen in verschillende hoedanigheden en hoeveelheden gebruikt.[25] In Ayo overlappen de twee kleuren erg, waar in Arikok de kleuren polygroon worden gebruikt: het wit omlijnt het rood en andersom. Op andere plaatsen, zowel in de grotten als op de rotsblokken, komt enkel rood voor. Het overlappen van kleuren komt voor omdat mogelijk de eerst geschilderde informatie niet meer van belang was voor de volgende schilder. Daarbij is het goed mogelijk dat tussen de eerst geschilderde informatie en de daarover geschilderde informatie een groot tijdsbestek zit. Kelly noemt de schilderingen de 'harddrive' van de Amerindians.[26] Waarschijnlijk legden ze simpelweg informatie vast die ze hadden verzameld en voor hen van belang was. De bewoning van Aruba was erg dynamisch en niet altijd even groot. Caiquetios indianen kwamen van het vasteland om een tijd op Aruba te wonen, maar keerden soms ook terug naar het vasteland. Er bestaan tijdsverschillen van honderden jaren in de archeologie van het eiland. Dit geld ook voor de tekeningen.[27]

[23] 29-09-2017: bezoek grotten. Hiervan zijn geen opnames, omdat dit niet mogelijk was gezien de moeilijkheidsgraad van de bereikbaarheid van de sites.
[24] Interview Harold Kelly, 15-09-2017, Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba.
[25] P. Wagenaar Hummelinck, *De rotstekeningen van Aruba*, p. 18.
[26] Interview Harold Kelly, 15-09-2017, Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba.
[27] Ibidem.

Afb. 3: 'De Vogel' van Fontein

Veel bezoekers van de grotten – of het nu toeristen, kunsthistorici, archeologen of hobbyisten zijn – zoeken een betekenis in de tekeningen op de muren. Dit is ook de reden dat veel Arubanen denken dat de cas floria geïnspireerd zijn op Indianentekens. Kelly gelooft echter, dat we niet op deze manier naar de Indianentekens moeten kijken. De Indianen konden niet lezen of schrijven en waren allen analfabeet. Om die reden, werkten de hersenen van de Indianen anders dan onze hersenen. Daarbij zag hun wereld er compleet anders uit dan onze wereld vandaag de dag. Dientengevolge zullen wij nooit achter de betekenis van de Indianentekens komen, omdat die is verdwenen met de Indianen. Wij zien een vogel, maar was het voor hen ook een vogel? We zullen het nooit weten. Zoals eerder benoemd, bevatten de grottekeningen waarschijnlijk belangrijke informatie voor de tekenaar die niet verloren mocht gaan. Wat we dus wel over de grotschilderingen kunnen zeggen is dat ze van enig belang waren voor de Indianen. Archeologen hebben een andere manier van de tekeningen te omschrijven. Ze onderscheiden geometrische vormen, zoömorfische vormen - die men kan relateren aan dieren - en antropomorfische vormen, met menselijke aspecten.[28] Als we de betekenis niet kunnen achterhalen, kunnen we dan wel zeggen dat de Cas floria geïnspireerd waren op Indianentekens?

Voordat we hier antwoord op geven is het belangrijk om te vermelden dat het voor de 'gewone man' niet erg makkelijk was om de grotten te bezoeken rond 1900. De eerste bezoekers van Fontein bijvoorbeeld, zijn eenvoudig te achterhalen, omdat zij hun naam en de datum op het plafond van de grot achterlieten. Ze maakten als het ware hun eigen grotschilderingen. De vroegste datum die op het plafond geschilderd is was 1842. Het was dus weldegelijk mogelijk om de grotten te bezoeken en de grotschilderingen te bewonderen, maar bezoekers moesten dan wel eerst een rit op een ezel afleggen van 3 dagen en ook provisie meenemen om deze drie dagen te overleven.[29] Dit was enkel weggelegd voor avonturiers of geleerden. De gewone man, laat staan een siermetselaar, had niet de behoefte of de tijd om de grotten te bezoeken. Zij putten hun inspiratie waarschijnlijk uit andere zaken op het eiland, die toegankelijker waren. Daarbij komt dat de Cas floria ongeveer na 1850 werden gebouwd, wanneer er geen indianen meer op het eiland leefden.[30] De indiaanse invloeden waren in de negentiende eeuw al erg miniem.[31] Om deze redenen kan de Indianen interpretatie wat betreft de Cas floria hoogstwaarschijnlijk worden vergeten. Het is mogelijk dat siermetselaars symbolen uit de Indianencultuur op de huizen aanbrachten, maar dit is hoogst onwaarschijnlijk. Wel zou men door de Indianencultuur geïnspireerd kunnen zijn geweest bij het maken van de decoraties.

1.2: Het huwelijk

Een tweede interpretatie over de betekenis van de symbolen op de Cas floria is dat elk symbool werd aangebracht bij de geboorte van een kind. Voordat men trouwde, moest de man een huis bouwen

[28] Interview Harold Kelly, 15-09-2017, Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba.
[29] Idemdito.
[30] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.
[31] Anthony S. Rosenstand, *Het Arubaanse Kunukuhuis, bouwwijze en typische eigenschappen* (Delft 1986), p. 55.

voor hem en zijn nieuwe gezin.[32] Was de man niet in staat om deze taak te volbrengen, kon hij niet trouwen. Vaak begon men aan de bouw van het huis en trouwde men intussen. Het was dan ook niet ongebruikelijk dat er al een kind in het huwelijk was geboren voordat het nieuwe huis betrokken zou worden. Om die reden geloven sommige mensen dat de symbolen werden aangebracht bij de geboorte van elk kind. De bloem rechts bovenin zou in dat geval het gezin beschermen, de vaas met hartjes zou het aantal kinderen kunnen aangeven en de andere symbolen hadden afzonderlijke betekenissen per kind.

Echter, het is zeer waarschijnlijk dat dit niet de achterliggende betekenis van de symbolen is. Ten eerste zien we in het pleisterwerk op de Cas floria vaak geen ongelijkheden of barsten, die aangeven dat een deel later is toegevoegd. Het pleisterwerk werd in één keer aangebracht, zonder onderbrekingen of toevoegingen.[33] Dat zou betekenen dat de symbolen pas werden aangebracht nadat alle kinderen geboren waren, echter hoe weet men zeker dat er niet nog een kind in het gezin geboren zal worden? Ten tweede hebben veel huizen hetzelfde aantal symbolen, wat betekend dat bijna elk gezin hetzelfde aantal kinderen had. Het is zeer onwaarschijnlijk dat elk gezin 4 kinderen had. Het Arubaanse gezin had rond 1900 tussen de 4 `a 12 kinderen. Ten slotte zien we op veel huizen dezelfde symbolen voorkomen. Dit maakt het onmogelijk dat ieder kind een uniek symbool toegewezen kreeg. Waarschijnlijker is, dat een siermetselaar een bepaald aantal mallen van een specifiek aantal symbolen had, die hij op elk huis dat hij bewerkte gebruikte. De hoeveelheid, de stijl en de soort symbolen hangt dus volledig af van welke siermetselaar werd ingehuurd.

Wat een meer plausibele mogelijkheid is voor de betekenis van de symbolen binnen deze interpretatie, is dat de symbolen werden aangebracht ter ere van het huwelijk van de bewoners. In dat geval zou de boom met takken en vogels staan voor een vruchtbaar en kinderrijk huwelijk. Het hart te midden van twee armen zou zorgen voor een lang en gelukkig huwelijk.[34] Het 'tweeling symbool', bestaande uit twee strepen of balken, geeft aan dat er een tweeling in huis woont. Mogelijk was de bruid waarvoor het huis werd gemaakt deel van een tweeling, of het pasgetrouwde stel kreeg tijdens de bouw van het huis al een tweeling. Luc Alofs beschrijft in zijn interview dat mevrouw Stamper, een afstammeling van een slaaf, hem tijdens een interview vertelde dat tweelingen speciale krachten hebben en een symbolische betekenis kregen onder slaven op Aruba. Alofs zag deze traditie ook terug in Suriname, wat duidt op een West-Afrikaanse oorsprong voor deze traditie.[35] Alles bij elkaar zou het goed mogelijk zijn dat de symbolen werden aangebracht ter ere van een lang, kinderrijk en gelukkig huwelijk. Dit verklaart ook de gelijksoortigheid in veel van de symbolen op de Cas floria. De wensen voor elk individueel huwelijk zijn vrijwel hetzelfde, wat tot gevolg heeft dat vaak dezelfde symbolen als geluksbrengers werden aangebracht op de Kunukuhuizen van het pasgetrouwde stel.

1.3: Het kwaad weren

Aruba kent een aantal tradities en gebruiken wat betreft het wonen. Deze vinden vooral hun oorsprong in het bijgeloof. Wanneer men een huis bouwde, bracht men een 'bouwoffer', men

[32] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.
[33] Ibidem.
[34] O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind,* p. 297.
[35] Interview Luc Alofs, Universiteit van Aruba, 23-10-2017.

plaatste munten in de hoeken van de fundering en men legde geld of brood onder de vloer bij de hoeken en de drempel, zodat het de bewoners daaraan nooit zou ontbreken.[36] Als het huis eenmaal stond bleven enkele rituelen belangrijk om het kwade uit het huis te houden. Er werd een Aloë-Vera plant bij de toegangspoort geplant om kwade geesten van het erf te weren. Daarbij werd een Aloë-Vera plant ondersteboven bij de deur gehangen, om hetzelfde doel te bereiken. Bij het inluiden van het nieuwe jaar wordt het hele huis van top tot teen schoongemaakt middels een ritueel, om kwade geesten uit huis te verjagen. Men mag niet op blote voeten door het huis lopen, omdat men gelooft dat kwade geesten vanuit de onderkant van het lichaam binnendringen. Ook mag je je tas niet op de grond zetten, je geld zou dan verdwijnen vanuit de onderkant. Als het onweert mag je niet in de deuropening met je handen tegen het kozijn staan, want dan slaat de bliksem in.[37]

Het moge duidelijk zijn dat Aruba veel tradities kent omtrent het bijgeloof. Wat opvalt is dat deze tradities vaak verbonden zijn met symmetrie en de hoeken van het huis. Bij het toegangshek wordt aan beide zijden aloë geplant, naast de voordeur wordt aan beide kanten aloë opgehangen en ook in de decoraties van de Cas floria is veel symmetrie te vinden. De hoeken van het huis waren de steunpunten waarop het huis gebouwd was en de toegang van het huis was een plaats waar kwade geesten binnen konden dringen. Vandaar dat deze specifieke punten beschermd moesten worden. Opvallend is dat veel Cas floria geen versieringen hebben aan de zij- of achterkant. Simpelweg omdat men dit niet van buitenaf kon zien, maar ook omdat de kwade geesten niet langs achteren binnen zouden komen. Wederom werd vaak in de hoeken van de verticale versieringen op de Cas floria de zes- of achtbladige bloem geplaatst. Daarbij draagt het tweeling symbool ook bij aan het bijgeloof dat tweelingen speciale krachten zouden hebben.

Yvonne Webb-Kock vertelde in het interview met haar dat het bijgeloof van de Arubanen – en dientengevolge ook de symbolen op de Cas floria – mogelijk afkomstig zijn uit de cultuur van de Arawak en Caiquetios indianen. De rituelen zijn in dat geval van generatie op generatie doorgegeven.[38] Het zal lastig zijn om deze theorie te controleren of onderzoeken, aangezien deze indianenstammen van het eiland zijn verdwenen en we niet kunnen achterhalen welk geloof de indianen op Aruba hadden.[39] Echter, we weten wel dat het voorbeeld van de tweeling die speciale krachten heeft uit de inheemse Afrikaanse en Indiaanse slavencultuur op Aruba en haar omgeving komt.[40] Daarbij was de vleermuis, net als voor de Arubanen van vandaag, belangrijk voor de Indianen. Het dier beschermt de vegetatie van Aruba, al sinds de tijd van de indianen. Op sommige Cas floria zijn symbolen aangebracht waarin men een vleermuis zou kunnen herkennen. Er zijn zodoende weldegelijk verbindingen tussen de cultuur van de indianen en de betekenis van de symbolen op de Cas floria. In hoofdstuk drie, wanneer de betekenis van verschillende symbolen zal worden besproken, komt de link tussen bijgeloof en de symbolen duidelijker naar voren.

---

[36] O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind*, p. 294.
Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.
[37] Interview Ito Tromp, Monumentenbureau, 02-10-2017.
[38] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.
[39] Interview Harold Kelly, Archeologisch Museum, 15-09-2017.
[40] Interview Luc Alofs, Universiteit van Aruba, 23-10-2017.

2: Herkomst

2.1: Siermetselaars

Over de herkomst van de Cas floria zijn in het verleden al vele discussies gevoerd. Er bestaan verschillende theorieën over het beginpunt en de herkomst van de decoraties. Twee interpretaties zijn dat de techniek en het ontwerp afkomstig zijn uit Curaçao of uit Italië. Siermetselaars uit een van de twee voorgenoemde landen zouden naar Aruba zijn gekomen en de techniek hier hebben geïntroduceerd. Dit zou rond 1900 hebben plaatsgevonden.[41] Na onderzoek kan echter gesteld worden dat Simon Donata, geboren rond 1807 en gestorven in 1887, de eerste metselaar op het eiland was en waarschijnlijk al in de eerste helft van de negentiende eeuw begon met sier-metselen.[42] Velen denken dat Donata afkomstig is uit Livorno in Italië. Hij zou naar Aruba zijn gekomen om in de Fosfaatmijn te werken. Tegelijk begon hij met het beroep metselaar. Hij zou het beroep hebben geleerd aan zijn zoon Alexander Nicasius Donata en aan verschillende Arubaanse families.

Echter na een interview met een van de nakomelingen van Simon Donata en na archiefonderzoek in het Archivo Nacional Aruba (ANA), kan gesteld worden dat Simon niet uit Italië kwam, maar afkomstig was van de Indiaanse kust.[43] Waarschijnlijk werd de aanname gedaan dat de familie Donata uit Italië kwam en Donati heette, omdat Alexander Donata werkte aan de bouw van de Bushiribana goudmijn samen met ongeveer 27 Italianen uit Livorno, Italië.[44] Ook Pastoor Nooyen schrijft in zijn boek *Millefiori di Aruba* dat Simon een jonge indiaan was, afkomstig uit Guajira in Colombia. Hij zou naar Aruba gebracht zijn toen hij zes jaar oud was. Volgens het geboorteregister in ANA is Simon Donata geboren in 1807, wat zou betekenen dat hij in 1813 naar Aruba kwam.[45] Maar Pastoor Nooyen schrijft dat Simon tussen 1820 en 1830 door kapitein Bartoloméo Boekhout naar Aruba werd gebracht.[46] Het jaartal waarin Simon naar Aruba kwam ligt zodoende tussen 1813 en 1830. Simon werd meegebracht als slavenkind, in een illegale slavenhandel van Indiaanse slavenkinderen afkomstig uit Colombia, wat men later de 'Rode Slavernij' zou noemen. Simon werd geschonken aan de pastoor in Aruba, die hem doopte en de naam Donata gaf, naar het Latijnse woord voor gedoneerd.[47] Aangezien er geen exact jaartal bekend is waarin Simon naar Aruba kwam, kan ook niet met zekerheid worden gezegd aan welke pastoor Simon werd geschonken. Naar verluidt heeft kapitein Boekhout Simon het metselen geleerd.[48] Dit is echter niet zeker, het zou kunnen dat

[41] I. Tromp, *The decorated house in Aruba*, p. 1 en 2.
O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind*, p. 298.
[42] Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1884, aktenummer 31.
[43] Ibidem.
Interview Norris van Lis – Donata, Monumentenbureau, 1-11-2017.
[44] Vriendelijke mededeling Yvonne Webb-Kock, 14-11-2017.
Pastoor R.H. Nooyen, *Millefiori di Aruba*.
[45] Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1884, aktenummer 31.
[46] Pastoor R.H. Nooyen, *Millefiori di Aruba*, p. 114.
[47] Interview Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau, 1-11-2017.
Welke pastoor dit was is niet met zekerheid te zeggen, omdat we ook niet erg precies weten wanneer Simon naar Aruba kwam.
[48] Pastoor R.H. Nooyen, *Millefiori di Aruba*, p. 114.

hij de techniek voor het metselen leerde van de kapitein, maar waarschijnlijker is dat Simon het ambacht van het metselen leerde bij de pastoor in de kerk.[49]

Simon hielp hoogstwaarschijnlijk mee met het bouwen van religieuze gebouwen op Aruba, waar hij kleine, simpele versieringen aanbracht op de gevels boven de ramen.[50] Hij sneed met de troffel figuren uit de natte pleisterlaag en modelleerde ze. Pater Willibrordus Brada schrijft in zijn *Kerkgeschiedenis Aruba* uit 1946, dat Tussen 1776 en 1824 Paters Franciscanen uit Nederland op Aruba waren en missiewerk uitvoerden. Zij begonnen in 1813 met dopen.[51] Voor 1820 waren Pater Pirovano en Pater Stöppel op het eiland. Na de dood van Pater Pirovano in 1820, kwam er een Spaanse priester op Aruba, genaamd Pater Manuel Fernandez Chengo. Hij bleef het katholieke geloof prediken op het eiland tot het jaar 1825. Na de Spaanse priester komt wederom een Nederlandse Pastoor op Aruba, Pastoor Eisenbeil. In 1831 komt Pastoor van Lommel vanuit Nederland naar Aruba om Pastoor Eisenbeil te vervangen. De paters Franciscanen moesten rond 1825 hun missiewerk op Aruba opgeven.[52] Bij dit missiewerk hoorde ook het bouwen van religieuze gebouwen op het eiland. Aangezien Simon geadopteerd werd door een van de bovengenoemde pastoors en later het beroep metselaar zou uitvoeren, is het zeer waarschijnlijk dat hij tijdens zijn verblijf bij de pastoor moest werken aan de bouw van kerken en dergelijke religieuze gebouwen. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij op deze manier het ambacht van het (sier-)metselen geleerd.[53]

Simon droeg zijn kennis over het bouwen en sier-metselen over op zijn zoon Alexander Nicasius Donata (1847 – 1913), die het weer aan zijn zonen Luis, Thomas, Stefan, Simon en Hosé Donata leerde.[54] Ook zij waren van beroep metselaar. Het woord metselaar is hier ietwat misleidend, omdat mannen met dit beroep niet enkel metselden, maar ook andere taken uitvoerden in de bouw. De Donata familie groeide uit tot meestermetselaars en zij leidden vaak bouwgroepen.[55] Op die manier verspreidden ze de kennis over het ambacht onder andere families op Aruba. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat Juliaan Christiaans (1876 – 1961) een leerling was van de Donata familie. Hij zette de techniek van het metselen en sier-metselen voort samen met Gregorio Semeleer en Johannes Wolff.[56] Zij zouden de techniek voor het sier-metselen ontwikkelen tot een nieuw niveau. Ze vervaardigden zinken of kartonnen mallen, waarmee de natte pleisterlaag kon worden bewerkt. Waarschijnlijk leerde Alexander Donata de techniek ook aan zijn schoonzoon Leoncio Eugenio Henricus (1887 – 1979), die met zijn dochter Martha Donata (1889 – 1968) was getrouwd. Samen kregen zij een zoon - Bonifacio Henricus (1911 – 1996) – die later ook metselaar zou worden.[57] Eugenio en Bonifacio zouden uitgroeien tot twee van de bekendste en meest productieve metselaars. Enkele andere bekende metselaarsfamilies in de twintigste eeuw waren de families Tromp, Picus, Jacobs, Roza, Maduro, Giel, Geerman, Ras, Isla en Wernet. Op de laatste pagina van

---

[49] Interview Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau, 1-11-2017.
[50] Ibidem.
[51] Pater Willibrordus M. Brada, *Kerkgeschiedenis Aruba* (Curaçao 1946), pagina 13.
[52] Pater Brada, *Kerkgeschiedenis Aruba*, p. 14.
[53] Interview Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau, 1-11-2017.
[54] Pastoor R.H. Nooyen, *Millefiori di Aruba*, p. 114.
In Appendix 3 kan men de stambomen vinden van enkele metselaarsfamilies die konden worden achterhaald.
[55] Interview Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau, 1-11-2017.
[56] Interview Marco Christiaans, Driemasterstraat 35, 12-10-2017.
[57] Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1908, aktenummer 15.

hoofdstuk 2.1 is een tijdlijn weergegeven, waarop de geboortejaren van de siermetselaars en de bouwjaren van de Cas floria op een overzichtelijke manier zijn weergeven.

Afb. 4: Washington 65.

Het versieren van Kunukuhuizen begon in Noord. Het eerste (gedocumenteerde en nog bestaande) huis dat daar met de versieringen werd gebouwd was Washington 65 in 1895, gebouwd door Juliaan Christiaans.[58] De familie Christiaans woonde bij Montserrat, in de buurt van Palm Beach.[59] De eerste versieringen waren simpel en niet erg symmetrisch ten opzichte van de latere symbolen, met voornamelijk geometrische vormen zoals lijnen, ruitjes en hexagrammen. Naarmate de techniek van het pleisteren van symbolen op de gevellijsten en gordijnfriezen ontwikkelde, werden mallen gemaakt van de symbolen. Uit een zinken blik werden figuren gebogen, om later te plaatsen op het pleisterwerk en vervolgens de figuren uit te snijden. Langs deze lijnen werd het pleisterwerk 'uitgelepeld', of weggehaald met de troffel. Naar verluidt werd deze specifieke techniek ontwikkeld door de metselaars uit de Christiaans familie.[60] De mallen werden vaak gecombineerd, om toch enkele variatie in de Cas floria aan te brengen. Het materiaal van de mallen was echter kwetsbaar. Vaak verboog het zink door transport of door veelvuldig gebruik.[61] De tweede generatie metselaars, waarvan Leoncio Eugenio Henricus en Bonifacio Henricus de bekendste zijn, gebruikten meer fantasie in het ontwerpen van de symbolen voor de Cas floria. De symbolen werden steeds gedetailleerder en men varieerde meer van ontwerp. De inspiratie voor de symbolen kwamen naast de katholieke kerk ook voort uit het Arubaanse bijgeloof, de Arubaanse natuur en de Europese volkskunst, die veel immigranten meebrachten naar het eiland.

De techniek voor het sier-metselen van de Cas floria verspreidde zich langzaamaan over het hele eiland. Zoals gezegd begonnen de siermetselaars in Noord met het versieren van huizen. Volgens de kleinzoon van Juliaan Christiaans – Marco Christiaans – vertrok zijn grootvader met zijn mede-metselaars op zondag op de ezel in de richting van Pos Chiquito, Sabana Basora en St. Cruz. Ze zouden dan een week werken aan de bouw en de versiering van de Cas floria. Er kwam steeds meer waardering voor de versierde huizen, meer en meer Arubanen wilden een Cas floria bouwen, omdat hun buren of buurtbewoners ook decoraties op hun gevels hadden.[62] De grootste concentratie van de versierde huizen bevindt zich in Pos Chiquito, Sabana Basora en St. Cruz. In Noord, San Nicolas en Savaneta zijn enkele Cas floria te vinden, echter aanzienlijk minder dan in de voorgenoemde regio's. Dit gegeven is opvallend, aangezien het sier-metselen naar verluidt begon in 1895 in Noord. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er weldegelijk een grote concentratie Cas floria bestond in Noord, maar dat een groot aantal van deze Cas floria in latere tijden werd gesloopt. Het is echter ook mogelijk dat de bewoners van Noord, San Nicolas en Savaneta de decoraties te druk en niet mooi vonden. Aan het einde van de jaren 1940 was de Cas floria trend voorbij. Men vond de decoraties te

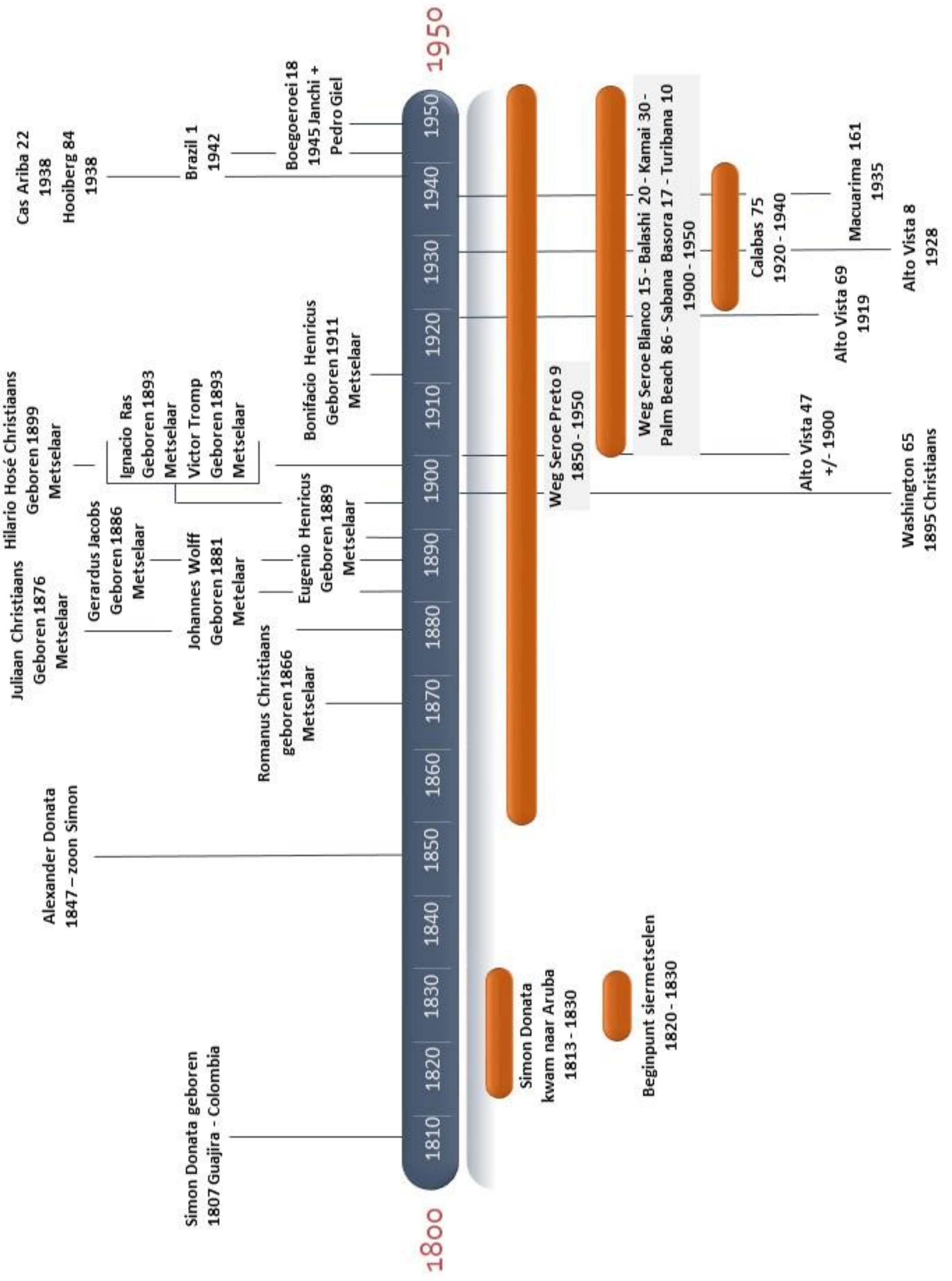
[58] O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind*, p. 45.
[59] Interview Marco Christiaans, Driemasterstraat 35, 12-10-2017.
[60] Auteur onbekend, 'Sabana Basora: gevels, Voor Oranjestad te frivool', in: *Aruba Nostra, Amigoe di Aruba* (Oranjestad 16-07-1968), pagina onbekend.
[61] Interview Marco Christiaans, Driemasterstraat 35, 12-10-2017.
[62] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.

frivool en de Arubaanse bouwstijl werd strakker en minimalistisch.[63] Helaas zijn hierdoor ook enkele gevelversieringen verloren gegaan.

Afb. 5: een meer gedetailleerd ontwerp. Dit is Sabana Basora 7, versierd door siermetselaars Bonifacio en Leoncio Henricus

[63] Ibidem.

De tijdlijn geeft de periode van de Cas floria trend weer, met daarbij de geboortedata van de siermetselaars en de bouwjaren van de Cas floria. De bouwjaren zijn een indicatie en vaak is een periode genomen waarin het bouwjaar ongeveer ligt. Met behulp van de tijdlijn kan men snel zien hoe de levensjaren van de siermetselaars overlappen met de bouw van de huizen.

2.2: HEX-symbolen

De ster of bloem symbool dat op 95 procent van de Cas floria voorkomt, is ook te herkennen op de typische rode boerderijen in het Pennsylvania Dutch gebied in de Verenigde Staten van Amerika. De Pennsylvania Dutch bevolking komt oorspronkelijk uit het gebied van de Duitse Rijn en Baden-Würtemberg. Het Duits is verweven met Engels in het dialect van deze bevolkingsgroep in de Verenigde Staten. Deze symbolen hebben de populaire naam hex symbolen gekregen, naar het Duitse woord voor heks. Het zijn geometrische versieringen die op de facade van de boerderij worden geschilderd, in de vorm van een ster. Het schilderen van de hex symbolen op rode boerderijen in Pennsylvania begon rond 1860 of daarvoor.[64] Nog steeds worden boerderijen in dit gebied beschilderd met hex symbolen, maar tegenwoordig zijn deze veel gedetailleerder en hebben ze niet enkel geometrische vormen.

Afb. 6: Een ster/bloem symbool op de cas floria

Afb. 7: Hex symbolen op een typisch rode Pennsylvania Dutch boerderij

Ook over deze symbolen bestaan controversies wat betreft de betekenis. Eén van de interpretaties uit de jaren 1920 claimt dat de decoraties werden aangebracht om het kwaad van heksen en de duivel te weren. De mythologie van de heksen-werende symbolen ontstond nadat Wallace Nutting zijn boek *Pennsylvania beautiful* publiceerde in 1924. Hierin schreef hij:

> 'Vermeend wordt dat ze een voortzetting van eeuwenoude tradities zijn, volgens welke deze decoratieve symbolen de schuur, of in het bijzonder het vee, kon beschermen tegen de invloed van heksen. Het hexagram werd toegevoegd in de decoratie als een soort van spirituele of demonische bliksemafleider.'[65]
>
> *Wallace Nutting in Pennsylvania beautiful (1924)*

Nutting baseerde deze theorie op één interview, waarin hem werd verteld dat de hex symbolen over werden gebracht door Europese immigranten. Professor August C. Mahr, deed uitgebreider

[64] Don Yoder and Thomas E. Graves, *Hex signs: Pennsylvania Dutch Barn symbols and their meaning* (Mechanicsburg 2001), page 3.
[65] Idem, 11. Vertaald door: Romy van Voren

onderzoek naar de hex symbolen en soortgelijke symbolen in Europa. Hij kwam tot de conclusie dat de Pennsylvania Dutch bevolking de symbolen gebruikten omdat hun voorvaderen hetzelfde hadden gedaan in Europa. Ze geloofden nog steeds in de efficiëntie van de symbolen.[66]

Rond dezelfde tijd ontwikkelde de theorie dat de symbolen geen betekenis hadden, dat ze simpelweg een ornamentele functie hadden. De geometrische, wiskundige vormen waren eenvoudig om te schilderen en konden op een decoratieve manier ruimte vullen op de enorme schuren.[67] Het debat ging verder onder Europese en Amerikaanse geleerden, die eeuwenoud symboolgebruik met magische en beschermende krachten uit de kast haalden om de hex symbolen te verklaren, of zich aansloten bij de theorie over de puur ornamentele functie, zoals Dr. Alfred L. Shoemaker. Hij geloofde dat de hex symbolen puur decoratieve motieven waren. De symbolen werden enkel in bepaalde, sporadische gebieden van Pennsylvania gebruikt, als er een betekenis aan verbonden was, zou heel Pennsylvania deze symbolen hebben, volgens Dr. Shoemaker. Weer een andere geleerde, John Joseph Stoudt, geloofde dat de hex symbolen afkomstig waren van de mystieke theologie van Europa. Hij vond de symbolen op bijbels, grafstenen en religieuze artefacten, wat hem deed geloven dat er een Christelijke betekenis achter de symbolen schuilde.[68] Er bestaat tot op heden geen algemeen geaccepteerde conclusie.[69] Yoder en Graves wijzen in hun boek *Hex signs: Pennsylvania Dutch barn symbols and their meaning* op het feit dat de Pennsylvania Dutch bevolking vandaag de dag niet dezelfde betekenis aan de symbolen hoeven te geven als hun voorvaderen in Europa. Symbolen kunnen blijven bestaan in een cultuur, ondanks dat de betekenis verandert of verdwijnt, om esthetische redenen.[70]

De stelling dat de hex symbolen afkomstig zijn uit Europa is zeer waarschijnlijk.[71] Dezelfde soort symbolen werden al gebruikt in het antieke Soemerië en sindsdien zijn de geometrische dessins alom aanwezig in het continent Europa. In de middeleeuwen vinden we de geometrische vormen terug in de rozenvensters en de stenen sterren en swastika's op religieuze- en andere gebouwen. Zelfs op grafstenen werden dergelijke symbolen afgebeeld. Bijvoorbeeld op de stenen graftombe van de bischop van Speyer in het Rijnland van Duitsland, werden meerdere geometrische hex symbolen gevonden. Dit is het gebied waar de Pennsylvania Dutch vandaan kwamen, vandaar dat de connectie wordt gemaakt met de Pennsylvania Dutch hex signs.

[66] Idem, p. 12.
[67] Idem, p. 10
[68] Idem, p. 13.
[69] Idem, p. 10.
[70] Idem, p. 13.
[71] Idem, p. 6.

Afb. 8: een 'hex sign' op de kathedraal van Pisa (1092) in Italië, een middeleeuws bouwwerk, een middeleeuws symbool.

Zodra de middeleeuwen overgingen op de Renaissance in Europa, maakten de ronde bloem en ster patronen plaats voor meer ingewikkelde schilderingen, motieven en versiersels. Het perspectief werd geïntroduceerd, wat ervoor zorgde dat de mogelijkheden voor het versieren van oppervlakten groter werd. De kunstenaar kreeg meer waardering en werd vaak beschouwd als een homo universalis, een mens met veel verschillende vaardigheden. Echter, de geometrische en abstracte vormen van de middeleeuwen bleven bestaan, onder de 'gewone man' en de boeren samenlevingen. Geometrische dessins zoals hex symbolen werden populair in de volkskunst doorheen Europa.[72] De mogelijkheid bestaat dat de oorspronkelijke bewoners van Westfalen en Hessia of Canton Graubünden in Zwitserland, waar dergelijke geometrische dessins voorkwamen, de hex symbolen meenamen naar Pennsylvania.[73] Eenmaal aangekomen in Amerika zouden enkele Pennsylvania Dutchmen verder zijn gegaan op de geometrische dessins van hun voorvaderen, een culturele innovatie zou hiermee de hex symbolen tot gevolg hebben gehad.

Recentelijk heeft een nieuwe theorie omtrent de hex symbolen in Pennsylvania zijn intrede gedaan. De hex symbolen zouden bijdragen aan de etnische identiteit van de Pennsylvania Dutch. Ze zijn in die zin emblemen die de identiteit van de Pennsylvania Dutch onderscheiden van andere bevolkingsgroepen in Pennsylvania. Etnische identiteit omvat de persoonlijke identiteit gecombineerd met de groepsidentiteit. In het geval van de Pennsylvania boeren, is het een combinatie van trots op de beschilderde boerderij en een gevoel van verwantschap met een etnische groep. De reden voor het ontstaan van een Pennsylvania Dutch identiteit was het ontstaan van culturele dreigingen in de negentiende eeuw in de Verenigde Staten.[74] Het nationalisme vierde hoogtij in deze periode en overheidsinstanties wilden kleinere etnische groepen onderdrukken, om een nationale identiteit mogelijk te maken. Minderheidsgroepen reageerden hierop met versterkte culturele kenmerken. De hex symbolen waren in deze zin etnische markers, om de Pennsylvania Dutch cultuur en identiteit te onderscheiden en beschermen tegen nationalisme en andere culturele dreigingen.[75] Over het algemeen concluderen Yoder en Graves, dat de hex symbolen onderdeel zijn van etnisch symbolisme. De betekenis van de hex symbolen is zodoende 'etnische identiteit, etnische trots en puur genoegen van de kleurrijke decoraties'.[76]

[72] Idem, p. 9.
[73] Idem, p. 10.
[74] Idem, p. 19.
[75] Idem, p. 21.
[76] Ibidem.

Afb. 9: Het hex symbool met het rozet, een veel voorkomend hex symbool.

Zoals we konden zien in afbeelding 4 en 5 lijkt het ster symbool op de Cas floria sterk op het hex symbool met het rozet in. Echter, de andere symbolen op de Cas floria lijken niks in uiterlijk op hex symbolen. De Pennsylvania Dutch symbolen zijn veel gedetailleerder, anders van vorm en hebben andere figuren. Ook het materiaal van beide soorten symbolen is anders, de hex symbolen zijn geschilderd en de Cas floria zijn gepleisterd. Daarbij is er in de geschiedenis geen link te herkennen tussen de Pensylvannia Dutch hex symbolen en de Arubaanse Cas floria. Echter, de mogelijkheid bestaat dat beide soorten symbolen dezelfde oorsprong kennen, namelijk in de volkskunst van Europa, waar we verschillende typerende symbolen zien voor diverse etnische groepen. Een voorbeeld hiervan kunnen de Ierse symbolen zijn.

Tevens kan ook voor de Cas floria gelden dat deze symbolen etnische markers waren voor de Arubanen. Met de Kunukuhuizen en de Cas floria zetten de Arubanen zich af van de Caribische, Hollandse en Amerikaanse architectuur. Nergens anders in de Cariben vind je huizen zoals in Aruba. Ze zijn specifiek op het Arubaanse klimaat gebouwd. De kunukuhuizen houden de warmte tegen en laten de frisse wind binnen.[77] In de periode dat Aruba onderdeel was van Nederland, kon het eiland toch een eigen architectuur ontwikkelen, ondanks de koloniale overheersing. Vandaag de dag zijn de Kunukuhuizen en de Cas floria erg geliefd onder de bevolking. De unieke aard en het feit dat er een eigen bouwstijl ontstond onder buitenlandse overheersing, maakt dat de Arubaanse huizen vandaag de dag erg worden gewaardeerd als onderdeel van de Arubaanse cultuur en identiteit. Tegenwoordig worden nieuwe huizen versierd op dezelfde wijze als de Cas floria, dit geeft aan dat de versieringen nog steeds een belangrijk onderdeel zijn van de Arubaanse cultuur en identiteit.

[77] Anthony S. Rosenstand, *Het Arubaanse kunukuhuis, bouwwijze en typische eigenschappen* (Delft 1986), pagina 23.

3: De symbolen

3.1: De meest voorkomende symbolen

In totaal bestaan er ruim 60 verschillende symbolen in de verticale sierlijsten op de Cas floria. Enkele van deze symbolen worden zeer frequent gebruikt. Er zijn ongeveer zes symbolen die in min of meer dezelfde vorm en afmeting aanwezig zijn op ruwweg zeventig tot tachtig procent van de huizen. In hoofdstuk 1.1 werd aangegeven dat het vrijwel onmogelijk is om een betekenis te geven aan de grotschilderingen van de Indianen, die ongeveer 3000 jaar oud zijn. Hetzelfde is waar voor de symbolen op de Cas floria. De versieringen op de huizen zijn meer dan honderd jaar geleden aangebracht. Ook in dit geval werkten de hersenen van de mens toen anders dan nu. De computer – en internetrevolutie hebben onze hersenen wederom aanzienlijk veranderd.[78] Wij kunnen ons in deze wereld niet meer voorstellen wat voor de siermetselaars rond 1900 van belang was en wat niet. Zoals antropoloog Luc Alofs het verwoord in zijn interview, onze betekenisgeving blijft een hypothese, 'uiteindelijk kan de betekenis alleen maar verteld worden door de betekenisgever en niemand anders.'[79]

Uiteraard kan een poging worden gedaan om de symbolen een naam en een hypothetische betekenis te geven. Hoogstwaarschijnlijk komt de inspiratie voor de meeste symbolen uit de volkskunst van Europa, het katholieke geloof en de natuur van Aruba. Zoals mevrouw Webb-Kock aangaf in het interview met haar, niemand maakt zomaar iets, de inspiratie komt voort uit iets dat men zag met eigen ogen.[80] De kerk en haar religieuze gebouwen op Aruba vormden mogelijk de eerste inspiratie voor de sier-metselaars. Daarbij zullen kolonisten uit Europa hoogstwaarschijnlijk symbolen uit de Europese volkskunst meegebracht hebben naar het eiland, die ze mogelijk ook in en op hun huizen plaatsten. Een voorbeeld van de meest overeenkomende uiting van Europese volkskunst in dit geval is dan het Friese uilenbord. Dit houten bord werd tegen de nok van de voorgevel van de boerderij geplaatst, met een gat erin, om inwonende uilen een doorgang te bieden. De uilenborden hadden 'torentjes' of makelaars, die versierd werden met verschillende soorten figuren en motieven. Motieven die we mogelijk ook terugzien in de Cas floria zijn de twee zwanen, de bloem, de klaver-drie, de levensboom en de hostie.[81] Uiteindelijk werden de oud-Europese symbolen eigen en Arubaans gemaakt op de Cas floria, door er lokale natuurlijke elementen in te verwerken.

Afb. 10: een Fries uilenbord.

In het vervolg van dit hoofdstuk zullen de zes belangrijkste symbolen individueel worden besproken. In appendix 1 wordt een lijst weergeven met alle symbolen en de huizen waarop deze voorkomen.

[78] Interview Harold Kelly, Archeologisch Museum, 15-09-2017.
[79] Interview Luc Alofs, Universiteit van Aruba, 23-10-2017.
[80] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.
[81] H.J. Mulder, 'De heksentekens van Aruba', in: *Amigoe* (09-09-2000), p. 5.

De bloem

Afb. 11: de bloem, het meest voorkomende symbool

Het symbool dat al werd vermeld in hoofdstuk 2.2 over de Hex-symbolen komt voor op ongeveer 90 procent van alle, nog bestaande Cas floria. Vaak heeft de bloem zes bladeren en is ze op een manier zoals in afbeelding 10 aangebracht. Een mal wordt in de natte kalklaag geplaatst, waarna met een zakmes de vorm wordt uitgesneden. Vervolgens wordt langs de mes-groeven met een troffel of een lepel de kalk op de gewenste plaatsen weg gehaald. Een tweede techniek is om een afdruk van de mal in de natte kalk te plaatsen, om vervolgens een verheffende laag cement aan te brengen op de gewenste plaatsen langs de afdruk.[82] Vaak blijven dan 6 bladeren van kalk over. Zo nu en dan heeft de bloem 8 bladeren. De inspiratie voor dit symbool is mogelijk afkomstig uit de rozet ramen van de Christelijke kerken. In het Christendom staat het rozet voor de herrijzenis van Jezus Christus. In feite is het rozet een van de oudste symbolen in de Westerse cultuur, dat terug geleid kan worden naar de eerste beschavingen in Mesopotamië. Het staat in de meeste culturen voor geluk en bescherming.[83] Aangezien dit symbool nagenoeg altijd in de bovenste hoeken van de verticale versieringen op de Cas floria wordt aangebracht, is het aannemelijk dat het symbool ook in dit geval staat voor geluk en bescherming van het huis en de bewoners.

De tweeling

Afb. 12: De tweeling, aangebracht op Sabana Basora 17

Het tweede symbool dat vaak terugkeert in de verticale sierlijsten van de Cas floria, zijn de twee strepen. Ook hier geld weer dat de twee strepen in verschillende vormen voorkomen. Waarschijnlijk werd een van de twee voorgenoemde technieken gebruikt om dit symbool te maken. Tijdens een gesprek met de bewoonster van Sabana Grandi 32 vertelde zij dat haar vader de twee strepen had aangebracht, omdat haar moeder een tweeling was. In het interview met Luc Alofs kwam naar voren dat tweelingen in Afrikaanse en Indiaanse inheemse culturen een zeer bijzondere en symbolische betekenis hebben. In de slavencultuur van Aruba was de geboorte van een tweeling zwaarbeladen. De kinderen zouden speciale krachten hebben. Wanneer een tweeling werd geboren werd dit dan vaak aangegeven met twee identieke symbolen op de woonplaats. Alofs traceert dit gebruik zelfs terug naar de slavencultuur van Suriname. Het is hierdoor goed mogelijk dat de betekenis van een tweeling afkomstig is uit de Afrikaanse of Indiaanse cultuur.[84] Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid dat het simpelweg een opvullende versiering is

[82] Yolanda Theunissen, *The Aruban House* (1969 publicatie onbekend, aanwezig in Departemento Arubiana, kopie in Monumentenbureau), p. 5.
[83] Informatie afkomstig van http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~aferm/pennsylvania/hex.htm , bezocht op 13-10-2017.
[84] Interview Luc Alofs, Universiteit van Aruba, 23-10-2017.

tussen twee andere, meer gedetailleerde symbolen. Ofwel de strepen zijn een verbindingsteken tussen twee andere symbolen.

Vaas met bloemen

Afb. 13: Vaas met drie hartjes

Afb. 14: Klaver drie

Een derde, veel voorkomend symbool is de vaas met de bloemen of harten. Vaak worden drie harten weergegeven, maar in enkele gevallen ook twee of één hart. In het voorbeeld van afbeelding 13 werd de mal wederom in de kalklaag gedrukt, waarna de vorm werd uitgesneden in de kalk. Later werd het kalk weggehaald om tot de vorm zoals in afbeelding 13 te komen. Op sommige andere Cas floria is de tweede methode van het toevoegen van een verheffende laag cement gebruikt om dit symbool te maken. In een interview met Olinda Rasmijn, bewoonster van Urataca 6 en kenner van de natuur van Aruba, vertelde zij dat de siermetselaars met een papier met de verschillende symbolen die zij konden maken naar haar huis kwamen en dat haar moeder het symbool met de bloemen in de vaas koos, omdat ze dat erg mooi vond. Echter, ze vertelde ook dat de vaas zeer veel overeenkomsten had met de kelk die in de kerk door de priesters werd gebruikt om uit te drinken tijdens de mis.[85] Ook uit het interview met Noris van Lis – Donata kwam deze betekenis naar voren. De kelk zou kunnen staan voor de heilige graal, die Jezus gebruikte tijdens het Laatste Avondmaal. De drie harten lijken in vorm en plaatsing op een klavertje-drie. Het klavertje-drie is het symbool voor de patroonheilige van Ierland, Sint Patrick. De drie blaadjes van het klavertje staan voor de heilige drie-eenheid, de vader, de zoon en de heilige geest.[86] In die zin zou het symbool uit afbeelding 13 een combinatie kunnen zijn van de kelk en het klavertje drie, waarbij de drie harten zouden kunnen staan voor de drie-eenheid. [87] Wederom, het gaat hier om interpretaties, niet om waarheden.

De zwanen

[85] Interview Olinda Rasmijn, Urataca 6, 3-11-2017.
[86] Informatie afkomstig van http://www.abedeverteller.nl/klavertje-drie-brengt-geluk/ , bezocht op 7-11-2017.
[87] Interview Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau Aruba, 2-11-2017.

Nog een symbool dat op een groot aantal van de Cas floria voorkomt zijn de twee zwanen die sierlijk rug aan rug afgebeeld worden, zoals we dit ook wel op de Friese uilenborden zien.[88] Opvallend aan dit symbool is dat ze in zeer veel verschillende combinaties en vormen worden afgebeeld. In afbeelding 15 zijn de zwanen gecombineerd met een vaas of kelk. Daarnaast worden ze vaak afgebeeld met verschillende soorten bomen en planten. Ook zijn de zwanen vaak rug aan rug afgebeeld, in combinatie met de vliegstand van de vogels óf de aloë plant, zoals op afbeelding 16. De aloë plant is van groot belang voor Aruba, de plant werd omstreeks 1862 op het eiland geïntroduceerd. Rond 1900 groeide de teelt van aloëplanten uit tot een ware industrie. De aloë vormde lange tijd een van de belangrijkste exportproducten voor Aruba.[89] Nog steeds wordt aloë uit Aruba geëxporteerd in producten of als plant, maar niet meer op dezelfde schaal als op het begin van de negentiende eeuw. Juist in de tijd dat de aloë zeer belangrijk werd voor Aruba, beleefde de trend van het bouwen van Cas floria ook een bloeiperiode. Daarbij ging de aloë een belangrijke rol spelen in het bijgeloof van de Arubanen. Wanneer men aloëplanten aan weerszijden van de toegang van het huis zou planten, zouden deze kwade geesten van het erf weren. Vaak werden aloëplanten ondersteboven binnen de woning bij de deur gehangen, wederom om kwade geesten te weren. Mogelijk werden aloëplanten verwerkt in verschillende symbolen op de Cas floria om hetzelfde doel te bereiken.[90]

Afb. 15: twee zwanen met een kelk

Afb. 16: de twee zwanen met aloëplanten óf twee vogels in vlucht.

De vleermuis

Dit symbool wordt door sommigen ook wel de vleermuis genoemd, omdat het lijkt op het kopje van de vleermuis als hij hangt. De vleermuis is al sinds eeuwen een belangrijk dier voor Aruba. Het houdt de vegetatie van het eiland in leven en dan voornamelijk de cactus. Al in de overblijfselen van de indianen op Aruba zien we de vleermuis vaak terugkeren in aardewerk en juwelen. Het dier werd zodoende gezien als een belangrijk onderdeel van de natuur op het eiland, maar het is ook goed mogelijk dat de indianen bang waren voor de vleermuis, omdat het een duister figuur was.[91] Al met al was de vleermuis een dier met een religieuze status in de cultuur van de indianen. Ook voor de Arubanen, die rond 1900 op Aruba leefden, was de vleermuis belangrijk om de cactussen in leven te houden. De cactussen op hun beurt, werden gebruikt om hekken van te maken, die de vegetatie van de Arubanen moest beschermen tegen geiten en andere dieren.

Afb. 17: twee keer een vleermuiskop

[88] H.J. Mulder, ‘De heksentekens van Aruba’, p. 5.
[89] O. van der Klooster en M. Bakker, *Bouwen op de wind*, p. 177.
[90] Interview Olinda Rasmijn, Urataca 6, 03-11-2017.
[91] Interview Harold Kelly, Nationaal archeologisch museum, 15-09-2017.

Klaver drie

Afb. 18: klaver drie in de horizontale versieringen

De klaver drie is al eerder genoemd als mogelijk symbool van de Cas floria, bij de vaas met drie harten. Het komt mogelijkerwijs ook terug in een van de horizontale versieringen op de Cas floria zoals op afbeelding 18, die minder uitgediept worden in dit onderzoek. Ook hier zijn de drie 'blaadjes' van de klaver drie weergegeven, met daaraan de stelen van de blaadjes als verbindingsornament. In het geval van de horizontale versieringen werd voornamelijk de techniek van het aanbrengen van een extra laag cement toegepast. De klaver drie is in de Europese volkskunst een geluk plant, en hoogstwaarschijnlijk voldoet ook hier de betekenis van gelukbrenger. De klaver drie is voornamelijk aanwezig in Ierse, Engelse en Schotse volkskunst met als bekendste voorbeeld de eerder genoemde Sint Patrick. In die zin heeft de klaver drie voornamelijk een religieuze betekenis, waarin de drie blaadjes verwijzen naar de drie-eenheid.[92] Niettemin bestaan er meer mythes en interpretaties over de klaver drie, die merendeels verwijzen naar geluk. Mogelijk staat de klaver drie op de Cas floria ook voor geluk. Het zou een logische verbinding vormen met de overige – verticale – symbolen, die vaak ook verwijzen naar het brengen van geluk en voorspoed.

3.2 Siermetselaars en de symbolen: een kenmerkende stijl?

In hoofdstuk 3.1 zijn enkel zes symbolen besproken, maar in totaal bestaan er ruim 60 verschillende symbolen. Het is vrijwel onmogelijk om alle 60 symbolen van een betekenis te voorzien, aangezien we de betekenis niet kunnen achterhalen. We kunnen echter wel interpretaties doen aan de hand van de informatie die beschikbaar is. De 60 symbolen zijn niet allemaal compleet andere ontwerpen, maar vaak lijken de symbolen op elkaar of worden twee symbolen met elkaar gecombineerd in een nieuw ontwerp. Dit gegeven maakt het lastig om een kenmerkende stijl te herkennen bij verschillende siermetselaars. Daarbij weten we niet precies welke siermetselaar welk huis heeft gemaakt. De archieven met bouwtekeningen en gegevens van de meeste oude huizen op Aruba zijn in een brand in het archief van Curaçao verloren gegaan in het jaar 1969.[93] Vaak weten de tweede of derde generatie bewoners vandaag de dag niet precies wanneer het huis is gebouwd en door welke (sier)metselaar. Desalniettemin kan een poging gedaan worden om een vergelijking te doen van de symbolen waarvan we wel weten wie de siermetselaar was, met de symbolen waarvan we dat niet weten.

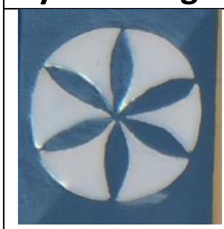
Symbolen gemaakt door Henricus

[92] Informatie afkomstig van http://www.abedeverteller.nl/klavertje-drie-brengt-geluk/ , bezocht op 7-11-2017.
[93] Interview Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, 18-09-2017.

 De zes bladige bloem, staat voor bescherming.	 De tweeling, omdat tweelingen speciale krachten hebben.	 De vaas met bloemen of klaver drie. Staat voor geluk of de religieuze drie-eenheid.	 De vleermuis, een belangrijk dier voor de natuur van Aruba.
 Hart omsloten door armen, symbool van gastvrijheid van de Arubanen.	 Armen omsluiten een onbekend figuur.	 De kelk met hostie. Mogelijk wordt hier de religieuze kelk en hostie uit de katholieke mis weergegeven.	 Levensboom met twee zwanen. Een voorstelling die we ook zien in de Friese uilenborden.
 Symbool waarvan we de betekenis nog niet konden achterhalen.	 Twee zwanen met een dennenappel (of ananas) erboven, het teken voor gastvrijheid in de Europese volkskunst.	 Een levensboom, komt vaak voor op de makelaar van een Fries uilenbord.	 Een hart en dennenappel omsloten door twee armen. Arubaanse gastvrijheid.
 Een levensboom omsloten door twee armen, bescherming van familie.	 Een vaas of kelk met mogelijk een dennenappel, wederom	 Mogelijk een dennenappel, omsloten door twee	

	een teken van Arubaanse gastvrijheid.	open armen, symbool voor gastvrijheid.	
Huizen gemaakt door Henricus: Sabana Basora 17, Sabana Basora 23, Sabana Basora 7[94]			
Mogelijk gemaakt door Henricus: Macuarima 161, Spaans Lagoen 32, Pos Chiquito 51, Papilon 112.[95]			

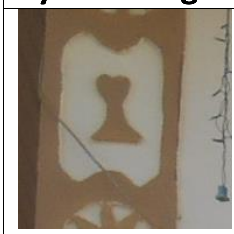
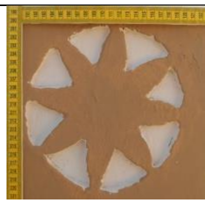
Symbolen gemaakt door Christiaans			
 Bloem met 8 bladen, staat voor bescherming	 De vleermuis, een belangrijk dier voor de natuur van Aruba.	 Twee ruiten, mogelijk afkomstig uit de Europese volkskunst, waar de ruit staat voor vruchtbaarheid.	
Huizen gemaakt door Christiaans: Washington 65			
Mogelijk gemaakt door Christiaans: Calabas 75, Gasparito 3, Palm Beach 86. (Deze huizen hebben soortgelijke versiering met ruiten en strepen)			

Symbolen gemaakt door Maduro			
 De zesbladige bloem, staat voor bescherming	 De vaas of kelk met drie harten of het klavertje drie, staat	 Een dubbele streep met pijlen, staat vaak voor tweelingen die	 De zwaan met de miskelk of vaas. De zwaan zien we vaak

[94] Informatie afkomstig uit de waardestellingen van het Monumentenbureau.
[95] Informatie afkomstig uit interviews, literatuur en een vergelijkende analyse.

	voor de heilige drie-eenheid.	speciale krachten zouden hebben.	terug in de Europese volkskunst, zoals Friese uilenborden.
 Betekenis onbekend.	 Twee zwanen met ofwel aloëplanten, ofwel met een andere vogel in vlucht.		
Mogelijk gemaakt door Maduro: Papilon 91, Papilon 61, St. Cruz 176, St. Cruz 68, Sabana Basora 11, Macuarima 35			

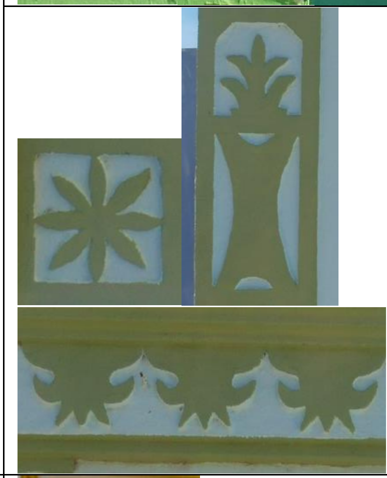
Symbolen gemaakt door Giel			
 De acht bladige bloem, staat voor bescherming.	 Het tweeling symbool, een tweeling zou speciale krachten hebben.	 De vleermuiskop, een belangrijk dier voor de natuur van Aruba.	
Mogelijk gemaakt door Giel: Boegoeroei 18, Piedra Plat 50, Savaneta 64, Tanki Leendert 41			

Symbolen gemaakt door Geerman			
 De miskelk, uit de katholieke mis.	 Het lijkt op de twee zwanen, maar het zouden ook twee slangen kunnen zijn.	 De miskelk met een soort kroon op, het zou ook de aloëplant kunnen zijn.	 De acht bladige bloem, staat voor bescherming.
Mogelijk gemaakt door Geerman: Cashero 3, Shiribana 5			

Symbolen gemaakt door Wernet			
 Twee strepen, die de speciale krachten van een tweeling representeren.	 De snuit van een vleermuis, het dier dat erg belangrijk is voor de natuur van Aruba.	 De ruit, een eeuwenoud symbool voor geluk en vruchtbaarheid.	
Mogelijk gemaakt door Wernet: Weg seroe Blanco 15			

Van de huizen en symbolen uit bovenstaande tabellen kunnen we met enige zekerheid zeggen welke siermetselaar ze heeft gecreëerd, dankzij mededelingen van bewoners, de waarde-stellingen in het archief van het Monumentenbureau en de gelezen literatuur. Zoals we in bovenstaande tabellen kunnen zien, bestaan er weldegelijk verschillen in stijl tussen de siermetselaars, maar nemen ze ook veel van elkaar over. Dit kan te maken hebben met het feit dat de inspiratie afkomstig is van het katholiek geloof en de Europese volkskunst. Daarbij namen Arubanen vaak de bouwstijl van de buurtgenoten over. We kunnen ook herkennen welke symbolen symmetrisch en met een mal gemaakt zijn en welke symbolen met de hand zijn gemaakt. Daarbij zien we ook een dergelijke ontwikkeling van het ontwerp. De symbolen van Christiaans van rond 1900 zijn nog relatief simpel en mogelijk met de hand gemaakt in het geval van Washington 65, voordat Juliaan begon met het maken van mallen. De symbolen van Henricus uit de jaren 1920 en 1930 zijn duidelijk meer gedetailleerd, meer symmetrisch en uitgebreider in aantal. De symbolen waar een betekenis aan kon worden gegeven zijn besproken, maar zeker niet bij alle symbolen kan een betekenis geplaatst worden, zonder enige achtergrondinformatie. Daarbij kon aan de hand van deze tabellen en appendix 1 een vergelijking worden gemaakt, waarna een analyse werd gedaan van welke huizen mogelijk ook door bovenstaande siermetselaars zijn gemaakt. Door een tekort aan informatie en tijd konden helaas niet alle bekende siermetselaars aan bepaalde huizen of symbolen worden gekoppeld. Er kon echter wel een tabel worden gemaakt van Cas floria die mogelijk door dezelfde persoon zijn gemaakt en in zekere zin vergelijkbare symbolen bevatten. Wanneer de maker van een van de onderstaande huizen bekend wordt, kan deze persoon mogelijk ook worden gekoppeld aan de andere huizen. Het Monumentenbureau zal dit te zijner tijd verder onderzoeken.

Huizen (bouwer is niet bekend)	**Symbolen**

Sabana Grandi 32	
Weg Seroe Preto 9	
Tanki Leendert 60	
Kas Ariba 22	

Seroe Biento 18	
Macuarima 135	
Sabana Basora 20-B	
Urataca 6	 Het huis heeft ook de vaas met 3 hartjes onderin, maar hiervan bestaat helaas geen foto.

St. Cruz 302	
St. Cruz 160	 Dit huis was sterk vervallen, vandaar dat de foto’s erg onduidelijk zijn. We konden niet goed bij het huis komen om goede foto’s te maken, want het was volledig begroeid. Ook hier was de vaas met drie hartjes aanwezig, maar ook hier bestaat geen foto van.

Conclusie

In dit onderzoek stond de vraag naar de betekenis en herkomst van de decoraties op de Cas floria in Aruba centraal. Doorheen het stuk zijn vier bestaande interpretaties over de betekenis van de Cas floria onderzocht en besproken:

1. **De Indianen brachten de symbolen op de Cas floria aan.**
   Dit is simpelweg niet mogelijk, omdat in de negentiende eeuw de Indianen al enkele eeuwen van het eiland waren verdwenen. Daarbij bouwden de Indianen niet met steen, ze hadden niet de materialen om soortgelijke decoraties aan te kunnen brengen. De inspiratie voor de Cas floria kan mogelijk wel afkomstig zijn uit de cultuur van de Indianen, in de vorm van het bijgeloof van de Arubanen.

2. **Een nieuw symbool werd aangebracht bij de geboorte van elk kind.**
   Ook dit is niet mogelijk, aangezien het pleisterwerk in één keer werd aangebracht, zonder onderbrekingen. Daarbij hebben veel Cas floria hetzelfde aantal symbolen, meestal 4 in de verticale lijst. Echter, rond 1900 kregen Arubaanse families vaak meer dan 4 kinderen. De gedachte dat voor ieder kind een uniek symbool werd aangebracht is verwerpelijk, omdat veel van de symbolen op meerdere Cas floria werden aangebracht. Er bestaat wel een mogelijkheid dat de symbolen werden aangebracht ter ere van het huwelijk van de bewoners, om ze een gelukkig en kinderrijk huwelijk te wensen.

3. **De symbolen zijn afkomstig uit het bijgeloof van de Arubanen.**
   In het Arubaanse bijgeloof bestaan verschillende rituelen omtrent de bouw van het huis en het wonen. De hoeken van het huis en symmetrie zijn daarin erg belangrijk. Opvallend is dan, dat wederom bij het maken van de decoraties, symbolen van bescherming in de bovenste hoeken werden geplaatst. Ook werden de symbolen gespiegeld, zodat elke verticale gevellijst dezelfde symbolen had. Het is mogelijk dat de tekens op de Cas floria werden aangebracht omwille van het bijgeloof. Voorbeelden van symbolen uit het bijgeloof die ook een sterke link met de indianencultuur hebben zijn de vleermuis en de tweeling.

4. **De symbolen werden aangebracht puur ter decoratie van het huis.**
   Uiteraard werden de symbolen mede aangebracht omdat ze mooi werden gevonden door de bewoners en de omgeving. Echter, dit was niet overal het geval. Voor Oranjestad waren de decoraties te frivool en ook in Savaneta, San Nicolas en Noord komen vrij weinig of simpeler versierde huizen voor. Hadden de symbolen die in andere gebieden van Aruba wel werden aangebracht op de huizen geen betekenis voor de bewoners van Savaneta, San Nicolas en Noord? Om die vraag te kunnen beantwoorden is uitgebreider onderzoek nodig naar het bijgeloof op Aruba in de verschillende districten.

Naar de herkomst van de symbolen is in dit stuk uitgebreid onderzoek gedaan. Men noemde de symbolen op de Cas floria ook wel heksensymbolen of hex-symbolen. Hex-symbolen komen voor op boerderijen in Pennsylvania in de Verenigde Staten. Vooral de bloem die we ook terug zien op de Cas floria wordt afgebeeld op de boerderijen in Pennsylvania. De bloem staat ook in dat geval voor bescherming van de boerderij en de bewoners. De hex-symbolen kunnen we terugkoppelen aan

Duitse agrarische volkskunst. Hiermee komen we ook aan bij de uiteindelijke herkomst van de symbolen op de Cas floria. In het begin van de negentiende eeuw werden Indiaanse kinderen van de kust van Colombia en Venezuela in een illegale 'rode' slavenhandel naar Aruba gebracht. Zo ook Simon Donata, een jonge Indiaan uit Guajira. Hij werd geschonken aan de pastoor en werd waarschijnlijk ingezet om mee te helpen aan de bouw van religieuze gebouwen op Aruba. Hier heeft Donata hoogstwaarschijnlijk de techniek voor het (sier-)metselen geleerd. Hij bracht de kennis van het ambacht over op zijn zoons en andere families op Aruba, waardoor het (sier-)metselen verder kon ontwikkelen. Bekende metselaarsfamilies waren Semeleer, Christiaans, Wolff, Henricus, Tromp, Jacobs, Roza, Maduro, Giel, Geerman, Ras, Isla, Wernet en Picus. In een combinatie tussen inspiratie uit de symbolen van de katholieke kerk, het Arubaanse bijgeloof en de eeuwenoude Europese volkskunst gebracht door Europese immigranten, zijn uiteindelijk de Cas floria ontstaan. De decoraties zijn etnische markers die de architectuur van Aruba onderscheiden van de Caribische, Nederlandse en Amerikaanse architectuur. De Cas floria zijn uniek op de wereld en horen bij de identiteit van de Arubanen.

Bibliografie

Literatuur:

Pater Willibrordus M. Brada, *Kerkgeschiedenis Aruba* (Curaçao 1946).

Departemento Arubiana, Biblioteca Nacional Aruba, *Cas Floria* (Aruba 2004).

Johan Hartog, *Aruba, zoals het was, zoals het werd: van de tijd der Indianen tot op heden* (Aruba 1953).

Harold Kelly and Corinne L. Hofman, 'The archaic age of Aruba: new evidence on the first migrations into the island', in: (onder publicatie).

Olga van der Klooster en Michel Bakker, *Bouwen op de wind, architectuur en cultuur van Aruba* (Bloemendaal 2007).

H.J. Mulder, 'De heksentekens van Aruba', in: *Amigoe* (09-09-2000).

Pastoor R.H. Nooyen, *Millefiori di Aruba* (Aruba Nostra 1965).

Anthony S. Rosenstand, *Het Arubaanse Kunukuhuis, bouwwijze en typische eigenschappen* (Delft 1986).

Yolanda Theunissen, *The Aruban House* (1969 publicatie onbekend, aanwezig in Departemento Arubiana, kopie in Monumentenbureau).

Ito Tromp, *The decorated house in Aruba,* Department of Culture and Education Aruba (Oranjestad 1986).

Don Yoder and Thomas E. Graves, *Hex signs: Pennsylvania Dutch Barn symbols and their meaning* (Mechanicsburg 2000), p. 3.

Pieter Wagenaar Hummelinck, *De rotstekeningen van Aruba*, (1991).

Auteur onbekend, 'Sabana Basora: gevels, Voor Oranjestad te frivool', in: *Aruba Nostra, Amigoe di Aruba* (Oranjestad 16-07-1968), pagina onbekend.

Archiefstukken, waarvan kopie te vinden in appendix 2:

Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1884, aktenummer 31.

Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1889, aktenummer 23.

Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1908, aktenummer 15.

Huwelijksregister Archivo Nacional Aruba (ANA), jaar 1935, aktenummer 86.

Interviews (in chronologische volgorde):

Harold Kelly, Nationaal Archeologisch Museum, Oranjestad, Aruba, 15-09-2017.

Yvonne Webb-Kock, Monumentenbureau, Oranjestad, Aruba, 18-09-2017.

Ito Tromp, Monumentenbureau, Oranjestad, Aruba, 02-10-2017.

Marco Christiaans, Driemasterstraat 35, Oranjestad, Aruba, 12-10-2017.

Luc Alofs, Universiteit van Aruba, Oranjestad, Aruba, 23-10-2017.

Noris van Lis – Donata, Monumentenbureau, Oranjestad, Aruba, 01-11-2017.

Olinda Rasmijn, Urataca 6, Santa Cruz, Aruba, 03-11-2017.

Informatiebronnen:

Departemento Arubiana,

Speciale dank aan: Des Croes, Peter Scholing en Randy Hoek.

Directie Cultuur Aruba (DCA)

Speciale dank aan: Stanley Dabian.

Archivo Nacional Aruba (ANA)

Speciale dank aan: Nelson Tiel, Gisela Geerman, Randolf Laclé.

Websites:

http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~aferm/pennsylvania/hex.htm

13-10-2017.

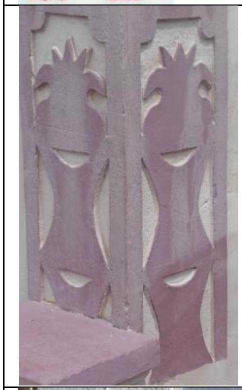
http://www.abedeverteller.nl/klavertje-drie-brengt-geluk/

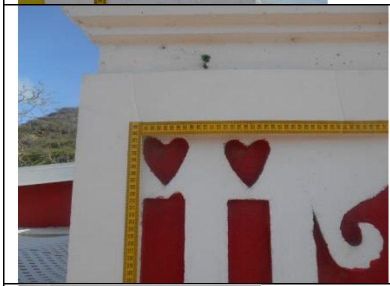
07-11-2017.

Appendix 1

In deze eerste appendix zijn alle symbolen die op het moment van onderzoek bij het Monumentenbureau bekend zijn weergegeven. Daarbij wordt per symbool aangegeven op welke van de Cas floria deze aanwezig is. (Aan de hand van de geregistreerde en niet-geregistreerde monumentenlijsten van het Monumentenbureau.)

Symbool Verticaal	Welke huizen (geregistreerd)
	- Savaneta 64 - Sabana Grandi 32 - Weg Seroe Preto 9 - Boegoeroei 18 - Tanki Leendert 41 - Turibana 10 - Calabas 75 - Alto Vista 8
	- Macuarima 161 - Papilon 61 - Papilon 121 - Sabana Basora 7 - Sabana Basora 17 - Sabana Basora 23 - Seroe Biento 18
	- Washington 65
	- Alto Vista 69 - Gasparito 3 (ingekeept ipv gepleisterd)

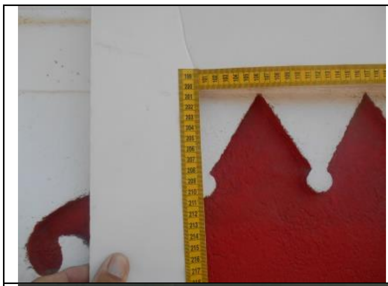
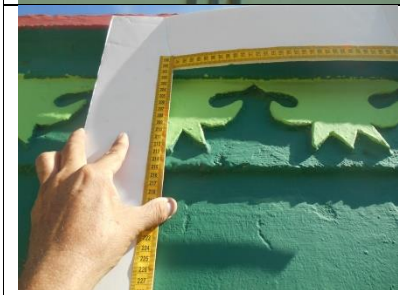
	- Boegoeroei 18 - Palm Beach 86 - Sabana Basora 17 - Sabana Grandi 32 - Savaneta 64 - Tanki Leendert 41 - Alto Vista 8
	- Hooiberg 84 - Calabas 75 - Weg Seroe Blanco 15
	- Sabana Grandi 32 - Weg Seroe Preto 9
	- Balashi 20 - Papilon 61 - Sabana Basora 7
	- Boegoeroei 18 - Savaneta 64 - Tanki Leendert 41 - Washington 65 - Weg Seroe Blanco 15

	- Sabana Basora 17
	- Hooiberg 84
	- Kas Ariba 22 - Seroe Biento 18
	- Kas Ariba 22
	- Kas Ariba 22
	- Macuarima 161

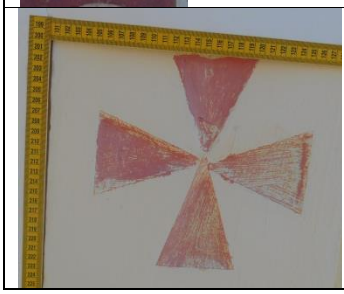
	- Macuarima 161
	- Macuarima 161
	- Matividiri 32
	- Papilon 61
	- Papilon 61
	- Papilon 61
	- Sabana Basora 7

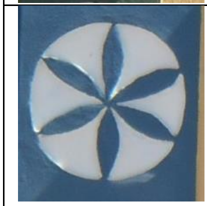
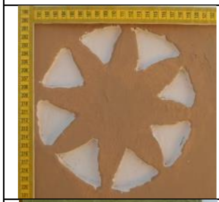
	- Sabana Basora 7 - Papilon 112
	- Papilon 112
	- Papilon 112
	- Turibana 10
	- Washington 65 - Weg Seroe Blanco 15 - Palm Beach 86 - Calabas 75

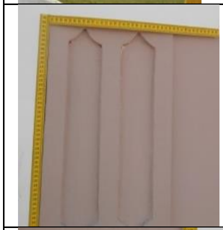
Symbool Horizontaal	**Welke huizen (geregistreerd)**
	- Balashi 20 - Papilon 112

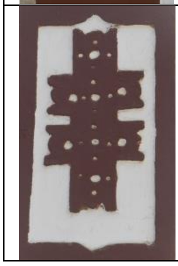
	- Hooiberg 84 - Alto Vista 47 - Kamai 30 - Weg Seroe Blanco 15 - Moko 18
	- Alto vista 8
	- Boegoeroei 18 - Papilon 61 - Sabana Basora 17 - Sabana Basora 23 - Sabana Grandi 32 - Savaneta 64 - Tanki Leendert 41 - Turibana 10 - Weg Seroe Preto 9
	- Kas Ariba 22 - Washington 65
	- Macuarima 161
	- Sabana Basora 7

Symbolen Verticaal	Welke huizen (niet-geregistreerd)
	- Sabana Basora 20-B
	- Sabana Basora 20-B
	- Sabana Basora 20-B (lijkt op die van Kas Ariba 22)
	- Cashero 3 - Shabiruri 5
	- Cashero 3
	- Cashero 3 - (Papilon 112)
	- Macuarima 35 - (lijkt op Kas Ariba 22)

	- Macuarima 35 - Papilon 91 - Sabana Basora 11 - St. Cruz 160
	- Papilon 91 - Papilon 61 - St. Cruz 68
	- Macuarima 135
	- Shabiruri 5
	- Shabiruri 5
	- Shabiruri 5
	- Shiribana 15

	- St. Cruz 302 - St. Cruz 160
	- St. Cruz 302 - (soortgelijk op St. Cruz 160)
	- Urataca 6
	- Macuarima 35 - Macuarima 82 - Papilon 91 - Pos Chiquito 51 - Sabana Basora 11 - Sabana Basora 20-B - St. Cruz 160 - St. Cruz 176 - St. Cruz 68
	- Cashero 3 - Piedra Plat 50
	- Macuarima 82 - Spaans Lagoen 32
	- Macuarima 82 - Spaans Lagoen 32

	- Macuarima 82
	- Piedra Plat 50
	- Piedra Plat 50
	- Pos Chiquito 51
	- Pos Chiquito 51
	- Pos Chiquito 51
	- Papilon 91 - Sabana Basora 11 - St. Cruz 176

	- Papilon 91 - Sabana Basora 11 - Sabana Basora 20-B - St. Cruz 176 - St. Cruz 68
	- Spaans Lagoen 32 (zelfde als Macuarima 161)
	- St. Cruz 176 - St. Cruz 68
	- St. Cruz 176

Appendix 2

In de tweede appendix zullen enkele archiefstukken die van belang zijn voor het onderzoek naar de siermetselaars worden toegevoegd, als bewijsstukken voor de claims die in het onderzoek zijn gemaakt.

1884#31

Ouders :	onbekend	
	onbekend	† MATUS
		maria

Familienaam :	DONATA	MATUS
Namen :	Simon	Seferina
Geb.Plaats	op de Indiaanse Kust	Aruba
Geb.Datum :	± 75 jaar ± 1807	± 80 jaar ± 1804
Plaats + Datum Huwelijk :		30 okt. 1884
Plaats + Datum evt. Sch. :		
Beroep :	metselaar	
Overl. Plaats :	ARUBA	ARUBA
Overl. Datum :	8 Dec 1887 # 73	19 Juni 1894 # 55

Kinderen:	Geboorte Plaats	Geboorte Datum	Overlijden Plaats	Overlijden Datum
Emelie	Aruba	± 63 jaar		
Georgina	,,	23-04-1842		06 Dec. 1923 # 123
Alexander Nicasius	,,	14-12-1847		11 Sept. 1913 # 83

1889 #23

Ouders: † DONATA Simon ×30 Okt 1884 #31 MATLIS Seferina

Matus, Clement ×9 Dec 1874 #15 † KWARTS Paulina Henriette

Familienaam	:	DONATA	KWARTS
Namen	:	Alescander Nicasius	Rosamonda
Geb.Plaats	:	Aruba	Aruba
Geb.Datum	:	43j ± 11 Dec. 1847?	37j ± 10 Jan. 1852?
Plaats + Datum Huwelijk	:		9 okt. 1889
Plaats + Datum evt. Sch.	:		
Beroep	:	metselaar	z.b. Wasvw
Overl. Plaats	:	ARUBA	ARUBA
Overl. Datum	:	11 Sept. 1913 #83	5 Febr. 1914 #14

Kinderen:	Geboorte Plaats	Geboorte Datum	Overlijden Plaats	Overlijden Datum
X-1887 #26 Hermelina	Aruba	1 sept. 1868 #114	ARUBA	30 JUNI 1915 #116
Luciën → Luis?	"	8 jan. 1871 #2		30 Juli 1953
Felepina Virgen (X-1897 #22)	"	5 feb. 1873	"	9 SEPT. 1943
Delfin	"	24 dec. 1875		17 APRIL 1918 #42
Eusebio	"	16 dec. 1879		4 Nov. 1960 #
X-1902 #58 Evarista Henriette	"	26 okt 1882	"	14 Nov. 1918 #78
(25 juli 1906 #17) Josephina	"	19 juli 1885		03 Mei 1914 #20
X-1906 #15 Martha	"	14 aug 1889		02 Sept. 1968
Thomas		20 Dec. 1891		30 Sept. 1952
Thomas	"	18 sept. 1895 #224		

1908 STAD #15

Ouders:

HENRICUS Mercelina (hoedenvl.) * ± 1843 † 4 AUG. 1928 #80	DONATA (metselaar) Alexander Nicacius † 1889 # 23
Mª HENRICUS, MARIA HELENA	KWARTS Rosamonda (wasvr.)

Familienaam :	HENRICUS	DONATA
Namen :	Eugenio	Martha
Geb.Plaats :	Aruba	Aruba
Geb.Datum :	20 jaar 12 SEPT. 1887	18 jaar 4 AUG. 1889
Plaats + Datum Huwelijk :	Aruba	4 juni 1908
Plaats + Datum evt. Sch. :		
Beroep :	landbouwer / METSELAAR	hoedenvlechtster
Overl. Plaats :		
Overl. Datum :	5 JAN. 1979	2 SEPT. 1968

Kinderen:	Geboorte Plaats	Geboorte Datum	Overlijden Plaats	Overlijden Datum
Leocadio	Aruba	9-12-1908		
Bonifacio	"	14-5-1911		
JACINTUS	"	15 SEPT. 1912	"	27 JAN. 1921 # 25
Barbaruta	"	4-12-1916		
ANASTACIA	"	10 JAN. 1918	"	2 MAr. 1919 # 12
Catharina	"	11-3-1921		
Felix	"	10-7-1925		2 juli 2012
Gilberto	"	3-11-1927	Aruba	11-10-1965
Viola	"	10-3-1930		
JOSE	"	19 JAN. 1919	"	26 JAN. 1921 # 25
ZORAIDA	"	20 JAN. 1923	"	26 JAN. 1925 # 13

1935 # 86

HENRICUS (arbeider) metselaar
Eugenio
X-4 JUNI 1905 #15
DONATA
Martha (geen)

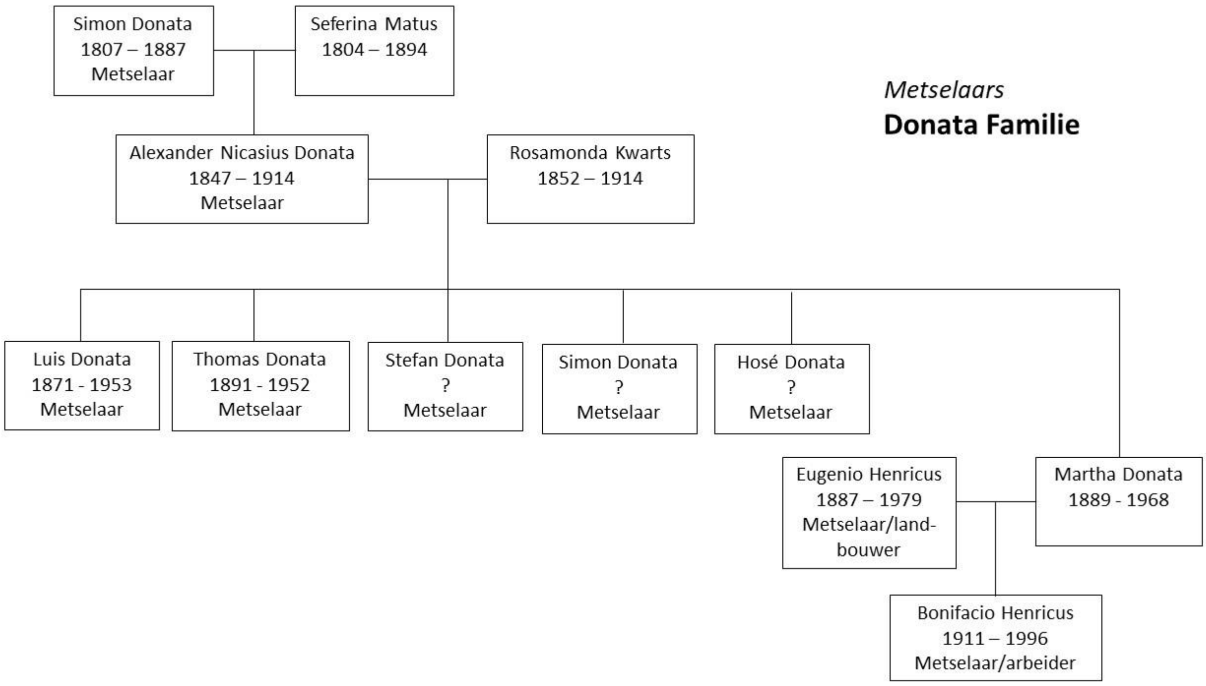
VROLYK (timmerm.)
Jan
X-10 AUG. 1904 #47
GEERMAN
Anna Catharina (geen)

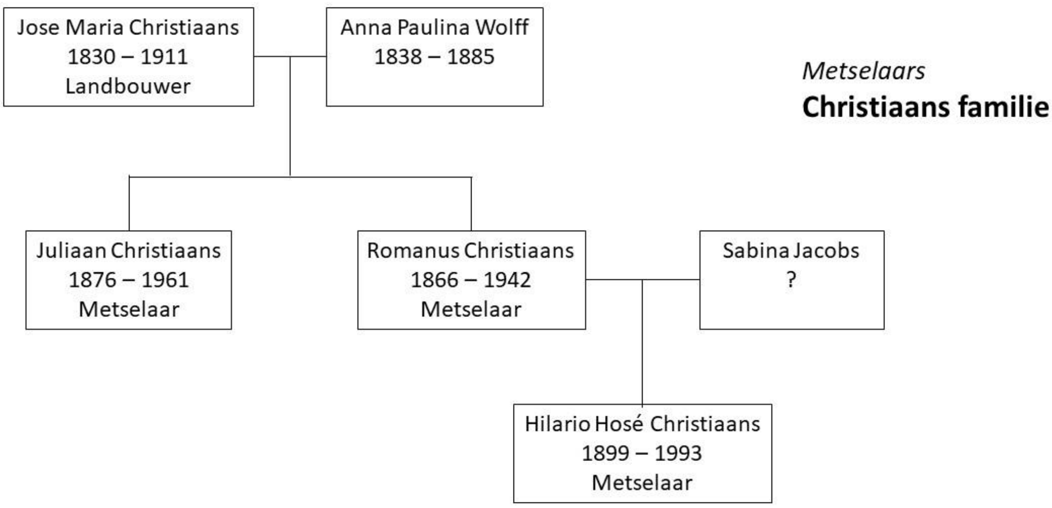
Familienaam	:	HENRICUS	VROLIJK
Voornamen	:	Bonifacio	Florensia
Geboorteplaats	:	Aruba	Aruba
Geboortedatum	:	24 jr - 14 MEI, 1911	21 jr - 10 AUG. 1913
Plaats + Datum Huwelijk	:		29 mei 1935
Plaats + Datum evt. Scheiding	:		
Beroep	:	arbeider/metselaar	geen
Overlijdensplaats	:	ARUBA	ARUBA
Overlijdensdatum	:	25 MAT. 1996	21 APRIL 1994

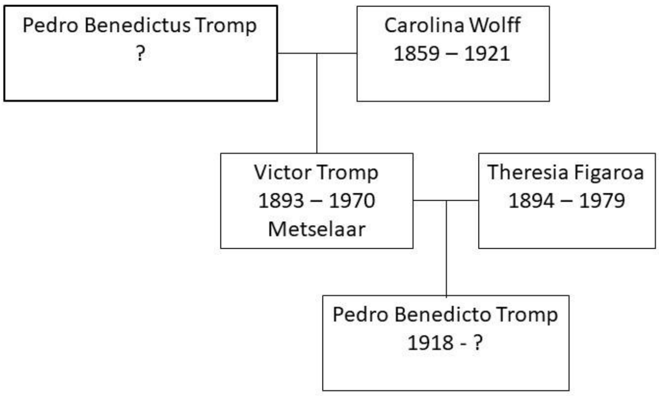
Kinderen:	Geboorte Plaats	Geboorte Datum	Overlijden Plaats	Overlijden Datum
Leoncio Henricus(?)				
Emma Henricus(?)				

Appendix 3

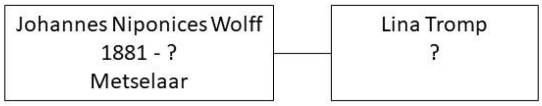
In deze appendix zijn de stambomen weergegeven van siermetselaars families. Dit zijn de stambomen van de families en siermetselaars die konden worden achterhaald in het archief. Niet alle namen die genoemd zijn in het stuk komen ook voor in deze stambomen, aangezien de persoon soms onder een andere naam in het archief staat. Daarbij werkt het archief met jaartallen, niet op naam. Wanneer er geen geboorte-, huwelijks- of sterfdatum bekend was, kon de persoon vaak niet worden gevonden. Echter, er konden toch een aantal stambomen van siermetselaars families gemaakt worden.

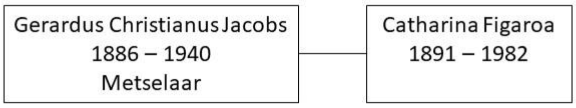

Metselaars
Victor Tromp en Johannes Wolff

Metselaars
Gerardus Jacobs en Ras familie

